

VI. FEJEZET.

Az „erdélyi kérdés” a román parlamentben.

Az „erdélyi kérdés” a román parlamentben.

A magyarországi román nemzetiségi politika vezetőinek e heves és jellegét tekintve, teljesen forradalmi és államellenes izgatásaival párhuzamosan haladt Romániában az „erdélyi”, vagyis a „nemzeti kérdés” napirenden tartására irányuló mozgalom nemcsak a „Liga Culturală” által rendezett társadalmi mozgalmakban és a sajtóban, hanem a román parlament tárgyalásaiban is. Az első fejezetek egyikében már említettem hogy ezt a kérdést ebben az időben a romániai egyetemi, ifjúság ez irányban való fellépésével egyidőben a román kamara 1890 december 7-én tartott ülésében Gradisteanu J. hozta szóba.

Azt is említettem, hogy a liberálisok, kik ekkor ellenzéken voltak, e kérdést a konzervatív kormány ellen pártpolitika szempontból igyekeztek kihasználni. Az 1892-iki román trón beszéd tárgyalása alkalmával a liberális párt egyik legtekintélyesebb tagja, D. C. Stoicescu hozta szóba. Azt kérdezte a kormánytól: mit szándékozik tenni az erdélyi románok érdekében, akiknek sorsa fájó könnyeket sajtol ki minden jó román szeméből? Egyszermind súlyos vádat is emelt a konzervatív kormány ellen, hogy érzéketlen az erdélyi románság súlyos szenvedéseivel szemben és kötelességét nem teljesítette, mivel érdekekben nem lépett közbe sem Bécsben, sem Budapesten.

Stoicescunak Alex. Lahováry, a Catargiu-féle konzervatív kormány akkori külügyminisztere felelt. „Mivel ezek a kérdések, a hármasszövetség és az erdélyi kérdés – válaszolta Lahováry – igen fontos és kényes kérdések, nemcsak óvatosan és gyöngéden, hanem nagyon sok önzetlen hazafisággal is tartozunk kezelni. Ezeket a kérdéseket, ha nem akarunk bűnösök, vagy lelkiismeretlenek lenni, nem szabad egymás ellen pártpolitikai fegyver gyanánt használni. Nagyon tapintatlan volt Stoicescu fellépése. Azt mondotta, hogy az erdélyi kérdés olyan tér volt, melyet mi nem tudtunk kizsákmányolni. Bűnös és esztelen lenne az a kormány, amelyik egy oktalan, indiszkrét és teljesen sikertelen közbelépéssel egy veszedelmes népszerűség kedvéért az erdélyi románok sorsát még súlyosabbá és kedvezőtlenebbé tenné. Mi ezt a

kérdést sem kétes értékű népszerűség kedvéért, sem pedig rövidlátásból nem zsákmányoltuk ki, mert tudtuk, hogy azt a dicsőséget, amelyet mi magunk számára veszély nélkül szereztünk meg, mások helyettünk igen drágán fizetnék meg.”

Az erdélyi kérdést azonban a liberális pártnak nemcsak többé-kevésbé jelentékenyebb szerepet játszó tagjai tették a román parlament mindkét háza vitatkozásainak tárgyává, hanem a pártvezérségben Bratianu utóda, Sturdza Demeter is. Sturdza ebben a kérdésben a román szenátus 1893 november 27-én tartott ülésében szólalt fel.

A liberális párt vezérének, Sturdza Demeternek beszéde a román szenátusban.

Sturdza e beszédében abból a tételből indult ki, hogy az úgynevezett erdélyi kérdés nemcsak egy idegen állam belpolitikai kérdése, hanem a román nemzeti állam fennmaradásának is kérdése. A román állam nemzeti létének két tényben rejlik biztosítéka. Egyik az, hogy a román állam lakossága teljesen kompakt román nemzetiségű. A második pedig az, hogy a román államot olyan szomszédos államok veszik körül, amelyeknek Romániával határos részeiben mindenütt kompakt többségű román lakosság él, területileg és etnikailag román királyságbeli fajrokonaival összefüggésben. Romániának a vele szomszédos államokkal szemben ez a körülmény alkotja egyik legerősebb biztosítékát. Ha a Romániával szomszédos államoknak a román nemzetiségű lakossága elveszítené nemzeti jellegét, az nemcsak a román faj meggyengülésével, hanem a román királyság biztosságának csökkenésével is járna szemben a szomszédos államokkal.

Minő azonban a magyarországi románság jelenlegi helyzete? Senkisé tagadhatja, hogy nemzeti létüket a magyar kormány erőszakos magyarosító politikája folytán veszedelem fenyegeti. Igaz ugyan, hogy ők az erőszakos magyarosító politika ellen igazán élet-halálra menő küzdelmet folytatnak. A román faj egy tekintélyes részének, 3 millió románnak ez élet-halálharcát a királyságbeli románságnak nemcsak lakosai, akik az üldözötteknek édes testvérei, hanem a román állam kormánya sem nézheti közömbösen. Sturdza nem azt mondja, hogy a királyságbeli románság, illetőleg annak kormánya egyoldalúan és közvetlenül avatkozzék e küzdelembe a magyarországi románok javára, hanem Bismarck mondását és példáját követve, mint becsületes alkusz (ehrlicher Makler) közvetítse a románok és a magyarok között az őszinte és igazságos békét.

E közvetítéshez megvan jogcíme is. Megadja ezt neki az a körülmény, hogy a román állam tagja a hármasszövet-

ségnek. A hármasszövetséget az európai béke biztosításának céljából kötötték. Ezt pedig nem lehet biztosítani, ha a népeknek a jogot és az igazságot nem biztosítják. Románia csak úgy teljesítheti a hármasszövetségben elvállalt kötelezettségeit, ha ezt neki lehetővé teszik azzal, hogy a magyarországi román-ságnak igazságot szolgáltatnak és jogokat adnak. A hármasszövetséget nem azért kötötték meg, hogy az biztosítsa a magyaroknak azt a lehetőséget, hogy az államukban élő román-ságot nemzetiségüktől megfoszthassák. A konzervatív kormány nemcsak nem teljesítette most megjelölt kötelezettségét, hanem még támogatást is nyújtott a Mocsonyi-féle kisebbségi pártnak, hogy a magyarországi román-ság egészét képviselő nemzeti komité politikáját megbuktathassa. E célra ügynököket és a magyarországi román iskolák segélyezése címén a Mocsonyi-féle kisebbségnek pénzt is küldött.

Az a politika, melyet ő célszerűnek tart az erdélyi kérdésben követni, Magyarországgal szemben is teljesen lojális politika. E politika egyenesen kizárja az irredentizmust, míg a konzervatív párt eljárása egyenesen provokálja. Az irredenta különben nem létező dolog. Az irredenta lényegében semmi egyéb, mint a román faj ellenségeinek, vagy azok fizetett embereinek egyszerű találmánya. Minden okosan gondolkozó román tisztában van azzal, hogy egy ilyen irredenta már egyszerűen azért is képtelenség, mert Románia nem elég erős ahhoz, hogy Erdélyt elvehesse, sőt, ha volna is hozzá ereje, tisztában van azzal, hogy ez Ausztria szétdarabolásával járna. Ausztria bukása pedig elsősorban a román államra jelentene veszedelmet. Igaz ugyan, hogy az *irredenta romana*-nak is vannak egyes jelenségei Romániában. Ezek a jelenségek azonban a konzervatív kormány magatartásának a következményei. A konzervatív kormánynak abból az álláspontjából származnak – mondja Sturdza a legfurfangosabb bizantino-balkán rabulisztikával – amely szerint Románia az erdélyi kérdésben nem tehet egyebet, mint vagy átmegy a hegyeken Erdély elfoglalására, vagy pedig belenyugszik a magyarországi román-ságnak jelenlegi helyzetébe. Miután pedig a romániai közvélemény nem nyugodhatik bele a vérárulás bűne nélkül, következik, hogy akadjanak olyanok is, akiknek politikai hitvallása az irredentizmus. A konzervatív kormány lapja, a *Timpul* egyenesen Erdély elfoglalása mellett veri a nagydobot és ebben segédkezik neki *Florescu* Bonifác „*Irredenta Româna*” című lapjával. A konzervatív kormány nem tesz semmit az irredentizmus hirdetői ellen, bizonyára azért nem, mert ezek az irredentizmust a kormány hallgatólagos elnézése mellett csakis azért hirdetik, hogy az erdélyi, vagyis a nemzeti kérdést vele kompromittálják.

A konzervatív kormány helyzete a liberális párti támadással szemben.

Szükséges arra is futó pillantást vetni, hogy minő volt román felfogás szerint a román kormány helyzete szemben azzal a támadó hadjáratral, melyet ellene az erdélyi kérdésben a közvélemény egyre általánosabbá levő támogatása mellett Sturdza Demeter vezetése alatt az ellenzéken levő liberális párt indított meg!

Az erdélyi – vagy mint ezidőben Romániában bizonyos burkolt irredentista célzattal szokássá lett elnevezni – a nemzeti kérdés Románia egész közvéleményét izgalomba hozta. A román kormány helyzete, mivel tőle e kérdésnek a román közvélemény óhajta szerint való megoldását várták, rendkívül nehéz volt. Hacsak a közvélemény szimpátiáit teljesen elveszíteni nem akarta és az ellenzéknek könnyű és biztos győzelemhez segíteni, nem nyilatkozhatott úgy, mint az osztrák-magyar monarchiával való szövetséges viszonyának lojális értelmezése követelte volna tőle. Viszont, a szövetséges monarchiára és saját külpolitikai érdekére való tekintet miatt arra a közvetítő szerepre sem vállalkozhatott, amelyet tőle az ellenzék izgatásai következtében úgy a romániai, mint a magyarországi román közvélemény követelt. A mindenkor román kormány helyzetét szemben e kérdéssel, valahányszor ez szóba került a román parlamentben, Bratianunak azon szavai jellemzik, amelyeket Kogălniceanu azon interpellációjára válaszolva mondott, melyet ez utóbbi 1886-ban Ciurcunak és társainak már ismertetett kiüzetése tárgyában intézett hozzá, mint a hatalmon levő liberális párt miniszterelnökéhez.

„Mindig azt mondtam a Kárpátokon túl lakó románoknak – mondotta Bratianu e beszédében – ne avatkozzanak a mi dolgainkba. Mi ismerjük az országot, amelyet nemzedékről nemzedékre küzdve, sikerült odáig vinnünk, ahol most van, hagyjatok minket békében, hogy magunk intézhessük politikai ügyeinket. Mi nem megyünk hozzátok, hogy nektek leckéket adjunk. Mi nem avatkozunk bele a magyarokkal és a szászokkal való küzdelmeitekbe. Nektek csak akkor lenne jogotok beleavatkozni a mi dolgainkba, ha mi is beleavatkoznánk a tiétekbe... Mikor Babes és az Akadémiának többi, Kárpátokon túl lakó tagjai hozzánk jöttek és azt kérdezték tőlem, mit szándékozom velük tenni? Azt feleltem: Ha valaki alig tudja saját kertjét megművelni, bolond, ha más ember kertjébe akar menni azért, hogy ezt művelje meg.”

Bratianu e nyilatkozata teljesen kifogástalan lenne, ha ő ezt ugyanebben a beszédben egy másik nyilatkozatával meg nem korrigálja oly módon, hogy vele a román közvéleményt, mely nem szívesen vette volna az erdélyiek politikai

támogatásának a nemzetközi jog szempontjából teljesen korrekt, de a román közvélemény szerint rideg visszautasítását, megnyugtassa, formailag szintén korrekt, de a korrekt forma mögött a közvéleménynek tetsző hátsó gondolatot magában rejtő e nyilatkozattal: „Kogalniceanu úr! Ön az ellenzéken ül. Ön nyilatkozhatik úgy, ahogy ön akar. Miért kényszerít engem, aki a kormány padjain ülök, hogy szintén nyilatkozzam?” Bratianu e nyilatkozata, még csak a sorok között való olvasni tudás mestersége sem szükséges megértéséhez, azt teszi: miért bánt ön engem, Kogalniceanu úr? hiszen a kérdésben én is úgy érzek és gondolkozom, mint ön. De én a kormány elnöke vagyok és helyzetem lehetetlenné teszi, hogy én is oly nyíltan beszélhessek, mint ön. Engedje meg, hogy ebben a kérdésben most hallgathassak. Ha az ellenzék padjaira ülök, én is úgy fogok beszélni, mint ön. És ha ön a helyemre ül, ön is úgy szeretne e kérdésben hallgatni, mint én.

A hatalmon levő kormányok, de különösen a konzervatív és junimista kormányok hajlandók voltak általánosságban mindig elismerni az erdélyi kérdés fontosságát, sőt azt is, hogy Romániának joga van e kérdés iránt érdeklődni, de azért az volt minden egyes adott esetben álláspontjuk, hogy sokkal előnyösebb volna a román királyságra, sőt a rumunizmus ügyére nézve is, ha ezt a kérdést nem feszegetnék, hanem engednék, hogy magától tovább fejlődjék a maga természetes útján. Mert az, hogyha Románia beleavatkozik a magyarországi románoknak a magyarokkal folytatott politikai küzdelmébe, a szomszédos nagyhatalom könnyen úgy tekinthetné, mint egy idegen államnak meg nem engedhető beavatkozását egy szomszédos idegen állam belső ügyeibe és ennek következtében egy ilyen magatartás egyaránt káros lehet úgy a román királyságra, mint a magyarországi románságra nézve. Románia annyival is inkább tartózkodhatik e kérdésbe való avatkozástól, mert hiszen annak megoldása nem Romániától, hanem tulajdonképpen csakis maguktól a magyarországi románoktól függ. Ettől eltekintve, a román királyság a román faj érdekeinek akkor tesz legnagyobb szolgálatot, ha saját magát igyekszik mentől jobban megerősíteni és életérdekeit biztosítani, mert a román faj jövője és sorsa a román állam erejétől és életképességétől függ.

Lahovary külügyminiszter válasza Sturdzának.

Sturdza fennebb ismertetett beszédére Lahovary Sándor külügyminiszter válaszolt a szenátus 1893. évi november 29-iki ülésében mondott beszédével. Ismételte most is, amit egy évvel előbb, 1892-ben Stoicescunak válaszolt. Azt tudni-

illik, hogy a nemzeti kérdés olyan kényes természetű dolog, amelyet nemcsak óvatossággal kell kezelni, hanem komoly hazafias érzéssel és vigyázni arra, nehogy azt a pártok egymás ellen politikai fegyver gyanánt ne használják. Azután, foglalkozva a kérdés történeti részével, rámutatott arra, hogy a liberális párt vezetői, így Bratianu és vele együtt maga Sturdza is, valahányszor kormányon voltak és e kérdés a parlamentben szóba került, mindig ugyanazt az álláspontot foglalták el vele szemben, mint amilyent most elfoglal a konzervatív kormány. Állításának bizonyítására idézi a már ismeretes Ciurcu és Ocasanu-féle esetet.

Sturdza azt mondja – fűzi tovább okoskodását Lahováry – hogy Erdélyben olyan hallatlan erőszakoskodások történnek a magyar kormány részéről a románokkal szemben, aminők minden civilizált államban lehetetlenek lennének. Az embereket tömegesen börtönbe zárják, vad és erőszakos tömegek lerombolják a románok házait. Nem tudja megítélni, hogy e vádak mennyiben igazak, de azt tudja, hogy Sturdza kormányzásának idejében a konzervatív párt egyes tagjait, akiket előbb e vad és erőszakos tömeg véresre vert, börtönbe csukták. A román kormány nem léphet közbe a magyarországi románok követelései érdekében sem Bécsben, sem Budapesten. A magyarországi románoknak sem adhat tanácsot arra vonatkozóan, hogy mit tegyenek, mert úgy a magyarok, mint a románok az felelhetnék: mi jögen avatkoznak bele az ő belső dolgaikba, mikor erre egyikük sem kérte fel.

Annyit tud, hogy Erdélyben két román párt van. Egyik kisebb és mérsékeltebb. Megelégszik a minimummal. A másik nagyobb és többet is követel. Követeli Erdély autonómiáját. Éppen ilyen két párt van a magyarok között is. Egyik megelégszik a dualizmussal, a másik a personalis unio alapján Magyarországnak Ausztriával szemben teljes önállóságot követel. Mindezek egy szuverén államnak a belső ügyei. Miként avatkozhatnak bele egy idegen állam egy másik állam ilyen pártpolitikai természetű küzdelmeibe, azt mondván: egyik követelést elfogadom, a másikat nem. Tegyük fel, hogy sikerül meggyőznünk az erdélyieket, hogy elégedjenek meg a minimummal. Már most mi módon juttassuk ezt az illető állam kormányának tudomására? Közbelépünk közvetlenül, vagy foglaljuk egy emlékiratba e minimális követeléseket és azt ezután bécsi követségünk által nyujtassuk át a monarchia külügyminiszterének ?

Sturdza azt mondja: a világot sem, hanem vállalkozunk a becsületes alkusz szerepére. E kifejezést Sturdza Bismarck hercegtől vette, aki ezt a berlini kongresszuson kifejtett működésének jellemzéséül alkalmazta. Bismarck herceg ekkor a közvetítő szerepét két egymással alkudozó nagyhatalom:

Oroszország és Törökország között játszott a nemzetközi kongresszuson. Ha Bismarck herceg erre a szerepre egy idegen állam és annak alattvalói között folyó harcban vállalkozott volna, két dologra lett volna kénytelen elkészülni: vagy elfogadják javaslatát, vagy nem. Ez utóbbi esetben a rákövetkező második napon hadat kellett volna üzennie. Ha én már most bécsi követünket Kálnokyhoz küldöm és azt ízenem tőle neki: íme itt van erdélyi testvéreink követeléseinek minimuma, melyet én, mint Románia minisztere támogatok – és ha javaslatomat nem fogadják el, amire csakugyan kevés kilátásom lehet – mit tehetek? Hadat ízenek, vagy bocsánatot kérek. Hadat ízeni nem tudok, bocsánatot kérni nem szokásom. Tisztában vagyok vele, hogy ha helyemen ülne Sturdza, ő sem cselekedhetne másként. Ha pedig azt hiszi Sturdza, hogy ő tudna másként is cselekedni és erre vonatkozóan a szenátus előtt kötelezettséget vállal, székemet átengedem. Jöjjön ide és foglalja el.

A liberálistársa G. Panu beszéde mint tanúságtétel az irredentizmus mellett.

1893 december elsején tovább folyt az erdélyi kérdésről a román szenátusban a vitakozás.

Lahováry most ismertetett beszédére az ellenzék részéről Aurelianus és G. Panu válaszoltak. Nemcsak fenntartották Sturdza vádjait a konzervatív kormánnyal szemben, hanem azokat újabb adatokkal és okoskodásokkal is igyekeztek megerősíteni. E két beszéd közül a román irredentista törekvések történelmi fejlődésének szempontjából különösebb érdeklődéssel bír G. Panu beszéde. E beszédből világossá lesz előttünk az a román felfogás, amely szerint, mikor Románia a magyarországi románság nemzetiség-politikai törekvéseit támogatja, abban a meggyőződésben teszi, hogy azáltal, ha e törekvéseket sikerül megvalósítani, akkor már a románság a teljes politikai egyesülés utolsóelőtti állomásához érkezett.

Az osztrák-magyar monarchia jelenlegi helyzete és összetétele – mondja G. Panu e beszédében – *jogosít fel arra, hogy ne foglalkozunk az azonnal való hódítás gondolatával, de tápláljuk ezt a gondolatot és tegyünk meg mindent a lehetőség határai között, hogy le ne mondjunk róla.* Az osztrák-magyar monarchiának át kell alakulnia mostani dualisztikus szerkezetéből trializmussá, vagy quadrializmussá stb. Az osztrák-magyar monarchia változó politikai alakulat. Vagy át fog alakulni egy olyan föderatív birodalommá, melyben minden országnak meglesz a maga autonómiája, vagy el fog tűnni, hogy helyet adjon különböző független államoknak, amelyek

érdekeik és a bennök lakó fajok szerint egyik vagy másik nagy európai alakulathoz fognak csatlakozni. Nem lehetséges, hogy egy 40 milliós birodalomban 16 millió német és magyar önkényes módon uralkodják 24 millió más nemzetiségű lakoságon. Uralkodhatott a múltban, uralkodhatik még egy bizonyos ideig, de ez az uralkodás nem tarthat örökösen. Mikor mi foglalkozunk a mi testvéreinkkel, nem foglalkozhatunk velük úgy, mint a magyarok örökös szolgálatára kárhozott rab-szolgákkal, vagy pedig mint egy olyan elemmel, amelyik számunkra elveszett azon politikai alakulat összetartó ereje következtében, amely közé be van szorítva, amely alakulat azonban nagyon törékeny s azért holnap a mi testvéreink kaphatnak autonómiát, holnapután pedig mások intézhetik sorsukat természetes rokonságuknak megfelelően.

Minden akciónak, hogy sikerülhessen, szüksége van előkészítő munkálatokra. Hogyan jött létre a német egység? – Máról holnapra jött volna létre Bismarck herceg porosz kardjának segélyével? – Nem. Azt régebbi idő óta előkészítették az irodalom, a költészet, egy ideális vagy éppen utópista hazafiság útján. Mert valóban nem álmom volt-e Németország egységére gondolni, mikor a németység Bonaparte lábai alatt nyögött? Miért ne cselekedjünk így mi is? És ha így cselekszünk, miért mondják gúnyolódva, hogy el akarjuk foglalni Erdélyt?

Carp álláspontja az erdélyi kérdésben.

Ugyanez alkalommal szólaltak fel a nemzeti kérdésnek nevezett erdélyi kérdésben *Sendrea* és *Marzescu* szenátorok is, kiknek *Carp* Péter földművelésügyi miniszter felelt.

Marzescu azt mondta – válaszolta *Carp* ebben a beszédében, – hogy minden román államférfiúnak kell egy nemzeti ideáljának lenni. E nemzeti ideál nem lehet más, mint az összes románok egysége. Miután etnikai tekintetben az egység megvan, a Marzescu által követelt egység nem lehet más, mint a románok politikai egysége. Marzescu e kijelentése eszébe juttat egy beszélgetést, melyet évekkel előbb Hitrovo orosz követtel folytatott. Hitrovo éppen ilyen kifejezéseket használt, mikor azt mondta nekem: „*Carp* úr! Minden román külügyminiszternek egy nemzeti ideáljának kell lennie, ami nem lehet más, mint az összes románok egyesítése”. – *Sendrea* szenátor pedig, mikor beszédében kommentálta azokat, amiket *Sturdza* e kérdésre vonatkozóan mondott, úgy nyilatkozott, hogy a jövő nagy európai összeütközésben magunktartását illetően egyedül csakis az erdélyi kérdés legyen kalauzolónk, azaz még csak azt se kérdezzük, hogy nekünk románoknak csupán csak a Kárpátokon túl lagnak-e testvéreink, vagy a Prúton túl is?

E felfogás szerint a leendő európai háborúban tehát ne a mi országunk érdekei, ne a román királyság megerősítésének kérdése kalauzoljon bennünket, hanem az a kérdés, hogy a Kárpátokon és a Prúton túl lakó testvéreink követeléseit ki-elégítést fognak-e addig nyerni, vagy nem? Erről még lehetne beszélni, ha egy európai konflagráció esetén semlegesek maradhatnánk. Nézetem szerint azonban egy európai konflagráció esetén lehetetlenség, hogy semlegesek maradjunk. Nem maradhatunk semlegesek, valamelyik félhez kell csatlakoznunk. Nincs határozottan kialakult véleményünk arra vonatkozóan, hogy a hármasszövetséghez-e, vagy a francia–oroszhoz csatlakozzunk? Szabad a választás. Tessék választani!

Ekkor Marzescu közbekiáltott: „Majd alkalmas időben!”

Alkalmas időben? – folytatta tovább Carp – alkalmas időben nem lehet semmit sem tenni. Azt hiszi ön, hogy Cavour és Bismarck egyszerűen csak váraoztak erre az alkalmas időre? Nem. Ezt az alkalmas időt évekkal előbb előkészítették. Az ilyen dolgokat elő kell készíteni s azért mondom, hogy válasszanak a két lehetőség között. De válasszák az okosság és az előrelátás politikáját. Mindaz, amit idáig önök mondtak vagy tanácsoltak nekünk, nem volt egyéb üres frázisnál és az ország kárára szolgáló népszerűségvadászatnál. Olyan külpolitikát ajánlanak, amelyet mi nemcsak nem követhetünk, hanem önök sem követhetnek, ha helyünkbe ülnek és nem is követtek, mikor ott ültek.

Ami erdélyi testvéreink ügyét illeti, ne higgyék, hogy én ezt szándékosan ki akarom kerülni, vagy olyan egyéniség vagyok, aki részvétel és érzés nélkül nézi szenvedéseiket. Nem. Csak azt kérdezem: az ő sorsuk intézése a mi kezünkbe van-e letéve, vagy az önékébe? Ha mi beleavatkozunk az ő dolgaikba, olyan reményeket keltünk fel bennök, amelyeket nem tudunk teljesíteni s ezzel csak megakadályozzuk, hogy román testvéreink és a magyarok mentől hamarabb békésen együttélhessenek.

Az erdélyi kérdésnek történeti gyökerei vannak. Ne feledjük, hogy a magyarok és a románok között a régi századokban olyan volt a viszony, mint a hódítók és a meghódítottak között s ennek következtében minden magyar meg volt győződve, hogy ő egy felsőbb fajhoz tartozik, mint a román. Az erdélyi kérdés megoldásának egyik nehézségét nem annyira a románok makacs engesztelhetetlensége, vagy a magyar kormány vonakodása okozza, hanem az, hogy a magyarok történelmi hagyományok következtében a hódítás jogán magokat még mindig uralkodó népnek és nem primus inter paresnek tekintik. Eljön majd az idő, mikor a magyarok belátják, hogy magyarosító politikájukkal nem mehetnek semmire és azt fogják mondani: sokkal jobb, hogyha a

románokat az állam jobb polgáraivá tesszük, mint rosszakká és ezért ki fogják elégíteni jogos követeléseiket, mert vannak nem jogosak is. És ezt megtehetik annál könnyebben, mert a köztük való legmakacsabb ellenségeskedés mögött is él mindkettőjükben annak tudata, hogy érdekeik azonosak és közös veszedelem fenyegeti őket. Ennek a tudatában azt hiszi, hogy a Románia részéről jövő meggondolatlan beavatkozás akadályozná és késleltetné azt, hogy a magyarok mentől hamarabb belássák annak szükségét, hogy a románok jogos igényeinek kielégítését saját jól felfogott érdekük is parancsolja.

Urechia beszédében a hármasszövetségbe való belépés helyett a Balkán-szövetség megalkotását ajánlja.

Carp e beszéde nem fejezte be a vitát. Ellenkezően, felszólalásra bírta *Urechia* szenátort és bukaresti egyetemi tanárt is, a „Liga Culturala” elnökét.

Urechia mindjárt beszédének bevezető részében szükségesnek tartotta kijelenteni, hogy ő nem annyira mint szenátor, hanem mint a Liga elnöke tartja kötelességének felszólalni, még pedig a Liga azon húszezer tagjának nevében, akiknek fele a konzervatív párthoz tartozik.

Mindenekelőtt tiltakozik Lahovary azon kijelentése ellen, hogy Sturdza részéről hiba volt az erdélyi kérdést parlamenti vitatkozás tárgyává tenni. Ellenkezően, hiba lett volna hallgatni erről a kérdéstről, amely már a sajtó útján az egész Európa tudomására van hozva. Aki azt mondja, hogy el kell titkolniok azt, amit erdélyi testvéreik szomorú sorsa miatt éreznek, annak nincs román szíve. Ezt a kérdést nem ők tették előbb parlamenti vita tárgyává, hanem a magyarok, kik parlamentjükben azzal vádolták a román kormányt, hogy támogatja az erdélyi románság törekvéseit.

A trónbeszédre adandó válaszfelirat azt mondja, hogy Románia helyzete a nemzetközi politikában napról napra erősödik. Ez igaz, de a román állani erősségét földrajzi helyzete okozza. Az egymással versenyző szomszédos nagyhatalmak nem tudnak felosztásán megegyezni s azért fenntartják. Így volt a múltban és így lesz a jövőben is. Románia magát még erősebbé teheti, de nem azzal, hogy akár a hármasszövetséghez, akár pedig a francia–oroszhoz csatlakozik, hanem azzal, ha létrehozza a balkáni nemzetek szövetségét.

Nem tudja, hogy Románia belépett-e a hármasszövetségbe, vagy nem? – De mielőtt arról lenne szó, hogy Románia a hármasszövetségbe lépjen, tekintetbe kell venni azt, hogy a Kárpátokon túl lakó románok jelenlegi helyzetét tekintve, Románia belépése a hármasszövetségbe a magyar-

országi románság helyzetét csak rosszabbá tenné s e miatt Románia részéről valóságosan bűn lenne. A magyarországi románok jelenlegi szörnyűségeken elnyomott helyzetében, amely a sajtó leleplezéseinek eredményeként egész Európát borzalommal töltötte el, lehetségesnek tartja-e román kormány, hogy a román hadsereg a veszedelem pillanatában a honvédekkel együtt harcolhasson? Fél kimondani, de még sem hallgathatja el, hogy meg fog történni az a szörnyűség, hogy a magyarországi románság kimondhatatlan elkeseredésében ebben a pillanatban az ellenséghez csatlakozva, szuronyát a honvéddel együtt harcoló román katonába fogja döfni.

Carpnak nincs igaza, mikor azt mondja, hogy ők tüntetésekkel az erdélyi románság ügyének ártanak. Sokkal jobban tennék, ha nem avatkoznának az erdélyiek dolgaiba, ha nem is vennének tudomást róla. Ellenkezően áll a dolog. Senkisé is állíthat ilyen dolgot komolyan, ha ismeri a romanizmus fejlődésének történetét, amelyben két stádiumot lehet megkülönböztetni. Az első volt a közös eredet öntudata, a második pedig a nemzeti egységnek tudata.

A magyar parlamentben a Liga mozgalmait azzal gyanúsították, hogy céljuk a román kormány segítségével az összes románokat egyetlen államban egyesíteni. Ez nem igaz, mert az csak nem nevezhető dákoromanizmusnak, ha nem engedik meg, hogy a magyarok a Kárpátokon túl lakó testvéreiket nemzetiségüktől megfosszák. A dákoromanizmus, melyet Carp szerint Hitrovo orosz követ a román külügyminiszterek számára követendő nemzeti ideál gyanánt jelölt meg, tulajdonképpen orosz találmány. Hiszen II. Katalin cárnő idejében az orosz politika akart Potemkin herceg számára egy dákoromán birodalmat alakítani. (Megjegyzendő, hogy II. Katalin e Dákoromániája nem azonos a jelenlegi román irredentizmus Dákoromániájával, mert az csak a mai Dobrudzsa nélkül való Romániát és Besszarábiát foglalta volna magában és nem Erdélyt is egészen a Tiszáig, mint ahogyan azt Ferdinánd király és Bratianu akarták a jelenlegi világháborúban Románia fegyveres közbelépésével megvalósítani.)

Ha volna is némi irredentizmus Romániában – folytatja Urechia elmefuttatásait – az csak ellenhatása a magyar irredentizmusnak, mert van egy magyar irredentizmus is, mivel ők történelmükben egy olyan eszményi államról beszélnek, amely egészen a Feketetengerig terjedne. Egy egész sereg olyan magyar tankönyv van, amely ezzel dicsekszik. Ez eszébe juttat egy beszélgetést, melyet e tárgyban, mikor közoktatásügyi miniszter volt, Hoyos gróf osztrák-magyar követtel folytatott.

Hoyos gróf ugyanis panaszt tett egynéhány romániai tankönyv és térkép miatt, melyek szerinte irredentista célzatot

árultak el. Ekkor én két magyar tankönyvet és térképet mutattam neki, amelyekben Moldova és Oláhország egyszerűen be voltak kebeleztve Szent István birodalmába és azt mondtam neki: „Követ úr! Önöknek is vannak nemesszívű bolondjaik és nekünk is vannak! De az államférfiak nem könyvek segítségével változtatják meg az államok határait, amelyeket a szerződések és az idő folyása állapítottak meg. Ezek a határok jelenleg a Kárpátokon húzódnak keresztül. Mi sem akarjuk azokat megváltoztatni. Ne bolygassák önök ezt a kérdést, mert történelmileg be lehet bizonyítani, hogy nem az önök, hanem a mi bolondjainknak van inkább igazok”. Így keltette életre a magyar tankönyvek irredentizmusa a román irredentizmust, ha ilyen is van. Mikor a magyar földrajzi tankönyvekbe, mely tankönyveket még a magyarországi román felekezeti iskolákra is ráerőszakolnak, még csak említés sincs téve arról, hogy a Kárpátokon innen román állam léteznék is, nagyon természetes, hogy Romániában is akadnak olyan izgatott lelkek, akik a román irredentizmust állítják szembe a magyar irredentizmussal.

Azonban mindenki tudja, hogy nem az irredentizmus, ami a románság fennmaradását biztosíthatja, hanem egy más eszmény megvalósítása. Ez a megvalósítandó eszmény semmi egyéb, mint a Kárpátok és a Balkán népeinek konföderációja. Nem irredentisták, mert tudják, hogyha egyesülve a Habsburg-monarchiában lakó 4.000,000 románnal, számuk tíz millióra emelkednék is, még sem biztosíthatnák fennmaradásukat egy nagy európai konflagráció esetében. E miatt nem is lehet okosabb terv, mint a Kárpátok és a Balkán népeinek egy olyan konföderációja, amelyben mindenik állam, megőrizve a maga alkotmányát és függetlenségét, hadseregét egyesítené a közös veszedelem idején.

Lahovary külügyminiszter azt mondotta: nem tudja módját, hogy Budapesten hogyan interveniálhatna az erdélyi románok érdekében. Ő tudja és meg is mondja neki: Mikor hallja, hogy a magyar parlamentben azt a mozgalmat, mely Romániában az erdélyi románság érdekében napirenden van, irredentizmussal vádolják, akkor igyekezzék a budapesti kormányt barátságos úton meggyőzni, hogy ez a mozgalom nemcsak békés jellegű, hanem a magyar nemzettel szemben barátságos is. Ha erről nem is sikerülne meggyőzni a magyar sovinisztákat, de tudja jól, hiszen Lahovary is azt mondotta, hogy vannak Budapesten is okos emberek, kik belátják, hogy a románság törekvése mentes minden irredentizmustól. Ők nem kérnek a kormánytól valami merev és sértő közbelépést, hanem csak azt, hogy barátságos módon békítse ki a magyarokat a nagy-szebeni román nemzeti komitéval oly módon, hogy a magyarok ismerjék el a románoknak azt a jogát, hogy megőrizve a magok

nemzeti egyéniségét, teljesen kibékülhessenek, mint a magyar állam hűségese alattvalói, helyzetökkel.

Európa békéje nagyon kétséges alapokon nyugszik. Kérdés, hogy megtart-e még ebben az évben is? Éppen ezért nagyon örvendene, ha a kormánynak is, bármelyik párthoz tartoznék, olyan megvalósítandó eszménye volna, amely meg-egyezik az országgal, azaz mostanhoz egy évre utasítást adna budapesti, belgrádi, szófiai, konstantinápolyi és athéni képviselőinek, hogy éjjel-nappal fáradozzanak az összes gyöngé népek konföderációjának megvalósításán azért, hogy Európa keletén ily módon kialakuljon egy hatalmas államszövetség, amely egymagában minden más hatalmi csoportosuláshoz való csatlakozás nélkül is képes lesz a békét fenntartani. De ez eszmény megvalósítása mindaddig lehetetlen lesz, míg a szomszéd államokban lakó románok birtokába nem jutnak az őket megillető nemzeti jogoknak.

Miért vetette fel Urechia ismét a dunai konföderáció gondolatát.

Urechia tehát a románság faji és politikai egységének kérdését nem valamelyik hatalmi csoporthoz való csatlakozással akarja megoldani, hanem a Kárpátok és a Balkán vidékén lakó összes népek konföderációjának segítségével. Fel akarja tehát újítani a Kossuth nevével annyiszor kapcsolatba hozott *dunai konföderáció* eszméjét.

A Dunai konföderáció e terve, amint egyik előző fejezetben rámutattam, a köztudatban Kossuth nevéhez fűződik, pedig az már akkor ismeretes volt a román és olasz emigránsok, sőt némely francia és angol politikusok között is, mikor arra még Kossuth nem is gondolt. A magyarok és a románok között föderatív alapon való egyesülés tervét Balcescu még 1849 végén felvetette. „Az én benyomásom az – írja Pulszky Ferencz Kossuthnak (I. Irataim, II. köt., 530. l.), hogy Párisban a magyar kérdést összeköttetésbe akarnák hozni egy dunai királyság kérdésével, mely a Duna mind a két völgyét a Kárpátoktól a Balkánig foglalná magában.”

Hogy ezzel a gondolattal nemcsak a különböző nemzetek emigránsai, hanem az angol és a francia politikusok is foglalkoztak, oka a Törökbirodalom és Ausztria akkori nemzetközi helyzetében keresendő. Hogy a török és az osztrák birodalmak előbb-utóbb fel fognak bomlani, a múlt század ötvenes éveiben egyre terjedő felfogássá kezdett lenni azokban a politikai körökben, amelyek a két birodalommal szemben nem valami nagy szimpatiaival viseltettek. Egy angol politikus, James Hudson nyíltan megmondotta Pulszkynak, hogy a terv összefügg az

európai hatalmak egyensúlyának kérdésével, mert a keleti kérdés nem rendezhető a magyar kérdés megoldása nélkül. Ez pedig a magyarság javára csak úgy oldható meg, ha Magyarországból, a Dunavölgy országaival föderatív alapon való egyesülés segélyével, egy nagy szövetséges állam alakíttatnék.

Amily általános volt Európa konzervatív államférfiai és diplomatái körében az a nézet, hogy az osztrák birodalom európai szükségesség, éppen olyan általánossá kezdett lenni az emigránsok és a kissé kalandosabban gondolkozó angol és francia liberális politikusok között az az óhajtás, hogy arra az esetre, ha az osztrák birodalom felbomlik, helyébe egy föderáció lépjen, amely elég erős legyen ellenállni úgy a német, mint az orosz terjeszkedésnek, mivelhogy a Duna középső és alsó medencéjének érdekei nemcsak azonosak, de egyúttal ellentétesek is a felső Duna vidékének érdekeivel.

De hogyan volt lehetséges, hogy azok, kik e konföderáció eszméjével foglalkoztak, nem vették számba azt a tömérdek érdekbeli ellentétet, nemzeti, politikai, történelmi és művelődési nehézséget és akadályt, amelyek azokat a népeket, kiknek e konföderációs nagy államban kellett volna egyesülniök, egymástól elválasztották?

Egyszerűen azon bámulatos tudatlanság és fogalomzavar miatt, amely ezidőtájtban az angol, francia és olasz államférfiak között a Duna középső völgyének és a Balkánfélsziget népeinek etnografiai, történelmi és közjogi viszonyaira vonatkozóan uralkodott. „A szegény francia államférfiak – írja Pulszky Ferencz (Eletem és korom, IV. k., 96. l.) – annyit hallottak a nagy egységes és alkotmányos Ausztriáról, Dákórománia igényeiről, a szerb vajdaságról, a délszláv birodalomról, minden szlávok Kollár-féle viszonzásáról és a magyar nyolcszázados alkotmányról, melynek pajzsa alatt a jelenkor eszméi törvényesen megtestesültek, hogy árva fejök tökéletesen elkábult. Nem tudták, kinek higgyenek. Alig hitték el, hogy igazán van egy magyar nemzet, hiszen hazánk területét szerb, horvát, tót, német és oláh egyformán magáénak vallotta és ezt már előlegesen felosztotta. Egy francia képviselő, ki Magyarország miatt interpellációra készült, komolyan azt hitte, hogy Erdély a török birodalomhoz tartozik és a külügyminiszter tanácsolta Teleki László grófnak, hogy a magyarság kizárólag csak a katolicizmus és a szlávok érdekeihez ragaszkodják s akkor ellenállhat bármilyen népnek.”

Hogy Urechia 1893-ban jónak látta feleleveníteni a dunai konföderáció eszméjét, annak magyarázata nem keresendő kizárólagosan az ő politikai naivitásában, hanem bizonyos fokig egy olyan más körülményben is, melyet e mozgalmak tanulmányozója köteles vizsgálatai körébe vonni, mert e körül-

mény összefügg azzal a helyzettel, amelyet a magyarság a 1867-iki kiegyezés óta a monarchiában elfoglalt.

Nemzetiségi, sőt magyarelles osztrák és külföldi körökben is az volt a felfogás, hogy a magyarság nemzeti megerősödését és helyzetét szemben a nemzetiségekkel kizárólagosan a dinasztia azon támogatásának köszönheti, melyet számára az 1867-iki kiegyezés biztosított. Enélkül sohasem érhetne volna el, hogy Szent István királyságára rányomhassa az egységes magyar nemzeti állam bélyegét. Nyíltan és leplezetlenül hirdették, hogy a hivatalos Ausztria 1867 óta a magyarságnak a nemzetiségek leigázásában zsandárszolgálatot teljesített. Sohasem mertek volna szerintők a magyarok a nemzetiségek jogainak elvételében odáig menni, mint ameddig mentek, ha nem lettek volna benne biztosak, hogy a monarchia katonai hatalmára a nemzetiségekkel szemben feltétlenül számíthatnak. Hogy a felség megengedte nekik a nemzetiségek elnyomását, csak bátorította őket magyarosító politikájuk kíméletlen továbbfolytatására. Sőt azt állították, hogy Beust egyenesen azért működött közre olyan készségesen a dualizmus létrehozásában, hogy megakadályozza a monarchia nemzetiségi alapon való újrászervezését, amely végső hatásában a monarchiát szláv jellegű császársággá tette volna, – vagyis, hogy az előretörő nemzetiségeket a magyarok és a németek segítségével a falhoz szorítsák. (L. Aurel Popovici: Die vereinigten Staaten von Grossösterreich. Leipzig, 1906. 152–153. l.)

Urechia úgy okoskodott, hogy a román nemzetiségi törekvéseket az osztrák magyar monarchia jelenlegi dualisztikus szerkezetében nem lehet megvalósítani. Romániának tehát saját érdekében olyan külpolitikát kell folytatnia, amelyik a monarchia dualisztikus szerkezetét segíti felbontani. A dualizmus megbuktatásának két módja van: Egyik a monarchiának föderális nagyhatalommá való átalakítása. Ez azonban Urechia felfogása szerint azért nem vehető számításba, mert a magyarok semmi szín alatt sem egyeznének bele. A dualizmus megbuktatásának volna egy másik módja is, melybe már Urechia szerint a magyarok is szívesen beleegyeznének: Magyarországnak, mint független államnak teljes elszakadása Ausztriától és a Habsburg-dinasztiától. Ez esetben Magyarországnak, hogy önállóságát a germán és szláv veszedelemmel szemben megvédhesse, csakugyan nem maradna más hátra, mint a Balkán államokkal és köztök elsősorban Romániával az államszövetség valamelyes formájába lépni. És ha ez megtörténik, a román faj egyesülése is önként, mintegy természetes úton következne be, anélkül, hogy Románia a rég óhajtott cél elérése végett valamely kockázatos lépést tegyen.

Hogy Urechia 1893-ban komolyan beszélhessen ilyen dolgokról, annak magyarázata a következőkben kereshető:

Mint már említettük, Kogălniceanu abban az interpellációjában, melyet 1885-ben Ciurcu és Ocasán kiutasítása alkalomával Bratianuhoz intézett, hivatkozott azokra az alkudozásokra, amelyeket 1859–1862-ig a magyar emigráció Cuzával folytatott azért, hogy azon egyezség alapján, melyet akkor a magyar emigráció Cuzával kötött, a magyar nemzettől és kormányától a jogosság teljes látszatával követelhesse, hogy most, mikor saját sorsa felett maga rendelkezik, tartsa erkölcsi kötelességének az akkor kötött egyezség határozatainak végrehajtását. Urechia ebben az időben azzal foglalkozott, hogy azokat az iratokat, amelyek az alkudozásokra vonatkoztak, összegyűjtse és kiadja. Ez elhatározásának volt következménye a „Documents inédits L’Alliance des Roumains et des Hongrois en 1859 contre l’Autriche”. Bucuresci, 1894. című kiadványa. „Azok a megújuló üldözések – mondja Urechia e kiadvány Előszavában –, melyeket az erdélyi és bánági románok kénytelenek a budapesti kormánytól elszenvetni, szomorú aktualitást kölcsönöznek e kiadványnak.”

Hogy Urechia komolyan hihetett abban, hogy a magyarok képesek bármikor elszakadni a Habsburg-dinasztiától, megmagyarázza az a körülmény, hogy a magyarországi román nemzetiségi írók a magyarságot állandóan és következetesen az Ausztriától való elszakadással és a Habsburg-dinasztiával szemben lázadó hajlamokkal vádolták. A magyar nemzet állítólagos dinasztiaellenes érzelmeit és törekvéseit szembeállították a nemzetiségek, különösen pedig a magyarországi románság állítólagos dinaszticizmusával és lojális hűségével. E tekintetben a pálma kétségkívül Popovici C. Aurélt illeti, ki még néhai Bánffy Dezső bárót is megtette a Habsburg-dinasztiától való elszakadás apostolának. „Egyébként a viszonyok ismerői előtt régen világos – írja „Die vereinigten Staaten von Gross-Österreich” című könyvének 165. lapján –, hogy a magyarok egyező felfogása szerint a dualizmus hibája, mint ifj. Andrassy Gyula gróf maga is gyaníttatja (l. Andrassy: Ungarns Ausgleich mit Österreich. S. 278), az, hogy az uralkodó személye közös. Igen. Andrassynak igaza van: a magyaroknak az fáj, hogy királyuk egyszerismind osztrák császár is. Ők mindnyájan kossuthisták Kossuth Lajos inkompatibilitásos elméletének értelmében.”

A román és magyarországi nemzetiségi magyarellenes írók ez itt ismertetett elmélete az osztrák-magyar monarchia ellenségeinek: oroszoknak, franciáknak, olaszoknak és angoloknak felfogásában valóságos dogmává lett. Meg voltak a jelenlegi háború kitörését megelőző időben is győződve, hogy egy európai háború kitörése esetén a magyarság azonnal Ausztria ellen fordul, mihelyt némi biztatást nyer Ausztria és Németország ellenségei részéről, hogy állami függetlensége

biztosítva lesz, mihelyt hozzája csatlakozik. Magyarország ez állami függetlenségéért cserében azonban mindig azt kérték, bár ugyan inkább hallgatagon, mint nyiltan, hogy a szláv és a román irredenta javára nyugodjék bele területének legalább is felerészben való megcsonkításába. Hogy az entente a magyarság ez állítólagos elszakadási hajlandóságát, mint feltétlenül bekövetkező eshetőséget számításba vette, számos adat és bizonyíték lenne idézhető az entente-párti háborús irodalomból.

Az „erdélyi kérdés” a román kamarában.

Az erdélyi kérdés azonban nemcsak a román szenátusban, hanem a román képviselőházban is szenvedélyes hangú vitatkozás tárgyává lett ugyanekkor, még pedig egy igen jelentéktelen ügyből kifolyóan és a román politikusok e kérdésben való gondolkozását igen sajtáságosan jellemző módon. A belényesi (Bihar vármegye) szolgabíróság egy katonaszökevény ügyében távirati úton és magyar nyelven megkeresést intézett a bukaresti rendőrprefektúrához. E táviratban felkérte a rendőrprefekturát, hogy Coralcescu Emil szökevény katonát, ki Bukarestben lakik, tartóztassa le és küldje a nagyváradi honvéderületi parancsnoksághoz. A táviratban előforduló *felkérem* szót a fordító vagy szándékosan, vagy tudatlanságból *megparancsolom* szóval fordította románra. Ezt a táviratot aztán a liberális párt közlönye, a „Voința Nationala” közölte és úgy kommentálta, mint nyilvánvaló jelét annak, hogy a magyar hatóságok Romániát Magyarország olyan vazallus országának tekintik, amelynek hatóságaihoz ők nem felkérést, hanem parancsot küldhetnek.

Moruzi képviselő e távirat ügyében az akkori belügyminiszterhez, Lascar Catargiuhoz, ki egyúttal a konzervatív kormány elnöke is volt, egy interpellációt intézett. Élven a gyanupörrel, hogy Lascar Catargiu vagy a távirat valódiságát, vagy a fordítás helyes voltát fogja kétségbevonni, interpellációját megtoldotta egy második ponttal is.

E második pont tárgya egy Romániát sértő állítólagos magyar képviselőházi nyilatkozat volt. Hogy a magyar képviselő, ki e nyilatkozatot tette, ki volt és mikor tette, arról Moruzi interpellációjában nem szólt semmit. Az állítólagos sértő nyilatkozat a következő lett volna: „Az erdélyi kérdés nem nemzetiségi, hanem hatalmi kérdés. Végre is értésére kell adni Romániának, hogyha nem akar velünk barátságban élni, majd meglátja, hogy kettőnk közül melyik az erősebb?” Moruzi nem nevezte meg azt a magyar képviselőt, aki ezt az állítólagos nyilatkozatot tette. Ennek megállapítása azért bír némi fontossággal, mert később az erdélyi kérdéssel foglalkozó

román politikusok és hirlapírók ezt egy szintén meg nem nevezett magyar miniszternek, sőt miniszterelnöknek tulajdonították. Moruzi interpellációjában különben az eshetőleges félreértések kikerülése végett megjegyezte, hogy „ha a magyar orcátlanság át fogja lépni a kellő határokat, amihez különben már közel van, és eljön az ideje annak, hogy meg kell mérkőzniök a magyarsággal, akkor az országban nem lesznek sem liberálisok, sem konzervatívok, hanem csak románok. Ne feledjék a magyarok, hogy mi, akik itt lakunk ebben a román országban, már többször átmentünk a magyar határon és hogy Románia szenátusa előtt egy szobor áll, amelyik e tekintetben nagyon ékesszólóan beszél”. (Ez a szobor a dákoromanizmus állítólagos hőségnek, Mihály vajdának a szobra.)

Az egész interpellációból nyilvánvalóan kitűnik, hogy Moruzi csak azért interpellált, hogy az erdélyi kérdést, amelyről a szenátusban vitatkoztak, valamely incidensből kifolyóan a képviselőházban is vitatkozás tárgyává tegye és pedig azért, hogy a közvéleményt ily módon is segítsen izgatottságba hozni. Komolyabb alakban hozta szóba ezt a kérdést Fleva a kamara 1913 december 3-iki ülésében. Fleva ebben a kérdésben ez alkalommal nem először szerepelt. Említettük már, hogy ő hozta szóba 1891-ben a Rómában tartott interparlamentáris konferencián is azzal a szándékkal, hogy ily módon e kérdést bevigye a nemzetközi politika nemhivatalos szervezeteinek tanácskozásába is.

Fleva beszéde.

Fleva a kamarában Sturdza azon beszédét veszi védelmébe, melyet a szenátusban mondott Lahováry külügyminiszter kritikájával szemben. Visszautasítja azt a vádat, mintha Sturdza nem az erdélyi testvérek ügye iránt érzett őszinte és igaz részvétekből, hanem pártpolitikai érdekből szólalt volna fel. Hibáztatja, hogy Lahováry kétségbevonta, hogy az erőszakosságok és üldözések, melyeket az erdélyi románok kénytelenek elszenvedni a magyaroktól s amelyeket Sturdza a szenátus elé hozott, nem lennének igazak. Lahováry ez eljárása, mivel védelembe veszi a magyarokat, ellentétben áll a román miniszter egyéni méltóságával. Az a miniszter, aki ebben a kérdésben olyan álláspontot foglal el, mint Lahováry, teljesen idegen a román fajjal szemben. Hogy a románok mit kénytelenek szenvedni a magyaroktól, azt kellően leleplezték 1891-ben a római békekongresszuson és e leleplezések következtében ismeretesek az egész világ előtt. Ezzel szemben ellenkezőt állítani, igazán nem lehet román cselekedet egy miniszter részéről.

Mikor Lahováry hivatkozott Sturdzával szemben Bratianu-nak e kérdésben elfoglalt álláspontjára, tulajdonképen meg-

sértette Bratianu emlékezetét. Ő Bratianu nyilatkozatainak csak egyik részét idézte, de elhallgatta, hogy mit mondott Bratianu erre vonatkozóan 1868-ban a kamara nyílt ülésében.

„Uraim – mondá ez alkalommal Bratianu – ha nővérem férjhez ment, nincs jogom beleavatkozni családi ügyeibe. Nincs jogom egyetlen olyan lépés megtételére sem, amely férjének okot adhatna a gyanura, hogy közöttük egyenetlenkedést akarok szítani. De uraim, ha nővérem férje, sógorom odáig megy, hogy őt brutálisan bántalmazza és úgy bánik vele, mint egy rabszolgánóvel, pedig tudja, hogy nemes vérből való, mikor látom, hogy kést emel reá, nekem jogom van kiáltani, hogy megakadályozzam e bűntett elkövetésében. Igen, uraim, mi odáig mentünk az okos óvatosságban, hogy elnyomtuk szívünkben ezt a kiáltást.” De erre önök azt fogják felelni, hogy Bratianu is másként beszélt, mikor miniszter volt. De hallgassa meg Lahovary úr, hogy mit felelt neki ez alkalommal a miniszteri székben Kogalniceanu: „Uraim, ha valamikor sajnáltam, hogy miniszteri székben ülök, a mai napon sajnálom. Ha most önök között ültem volna, én is megtapsoltam volna Bratianut és lehet, hogy sokban támogatta volna az én gyöngye hangom az önét. De miniszteri állásom tartózkodásra kényszerít és hiszem, hogy önök szívesek lesznek ezt figyelembe venni!” A nagyromán hazafiak és a nagyromán miniszterek így beszélnek és nem úgy, mint önök uraim!

Azután Carppal polemizál. Azt mondja, hogy Carp szerint nemcsak Erdélyben, hanem a Prúton túl is laknak román testvérek és miért nem foglalkoznak ezekkel is. Ez mind igaz, csak hogy az erdélyi és Prúton túllakó románok között lényeges különbség van. A Prúton túl lakó románok egy zsarnoki állam alattvalói. Ez állam egyformán zsarnokilag bánik alattvalóval. E tekintetben nincs köztük különbség, mindnyájan egyformák. Magyarországon azonban más a helyzet. Mindenki tudja, hogy az erdélyi románoknak 1867 előtt a Habsburgok alatt megvoltak a maguk nemzeti jogaik, mint a poliglott Ausztria mindenik nemzetiségének. 1867-ben azonban a dualizmus következtében Erdély, Ausztriának ez a része ugyanazon feltételek alatt került a magyarok uralma alá, amelyben az osztrák uralom alatt éltek. A halhatatlan emlékezetű Cogalniceanu különben megmutatta, hogy a magyarok Romániával kötött szerződésben kötelezték magukat arra, hogy az erdélyi testvérek jogait tiszteletben tartják, tehát csak egyedül a legalitás kérdése a magyarokat illetően, hogy tiszteletben tartsák az erdélyi románok jogait. Így méltán kérdezhetik, hogy megegyeztethető-e a legalitás elvével az, hogy a magyarok ne teljesítsék ígéreteiket és elnyomják az erdélyi testvéreket?

Bals kormánypárti képviselő beszéde.

A december 8-iki ülésen Bals képviselő szólalt fel ebben a kérdésben. Az erdélyi románok harcza – Bals szerint – nemzeti és politikai jogaikért nem újkeletű. Régóta folyik, de sohasem öltött olyan ijesztő arányokat, mint most. Ez a körülmény nem hagyhatja közömbösen a királyságbeli románokat sem. Mert ez a kérdés olyan létkérdése a királyságbeli románságnak, amelyik uralkodik minden más kérdésen. Ha a magyaroknak sikerülne elmagyarosítaniok az államukban lakó három millió románt, halálos csapás lenne a román királyságban lakó románságra is, mert a faj így számban meggyengülve, belefulladna az őt körülvevő szláv tengerbe.

Az a politika, amelyet a magyarok az államukban élő románokkal szemben követnek, egyáltalában nem alkalmas arra, hogy a román királyság lakosainak rokonszenvét az osztrák-magyar monarchia iránt erősítse és lehetővé tegye számára egy oly külpolitika támogatását, amely eredetileg helyes volt és amely veszedelem esetén nagy segítségére lehetett volna a román államnak, de amelynek eredménye mégis az erdélyi testvérek üldözése és elnyomatása volt. Ez a politika az osztrák-magyar monarchiát olyan helyzetbe hozhatja, hogy nem lesz alkalma felhasználni azokat az erőket, amelyekkel rendes viszonyok között rendelkezhetett volna. Egy szóval a magyarok politikája, amelyet az erdélyi románsággal szemben folytatnak, egyúttal erkölcsileg lehetetlenné teszi, hogy Románia saját érdekeinek megfelelő nemzetközi politikát folytathasson. Ebben a körülményben rejlik oka annak, hogy az erdélyi kérdés a román államnak legéletbevágóbb politikai kérdése.

Bals e beszéde azért érdemel különösebb figyelmet, mert a kormányt támogató konzervatív párt tagja volt. Beszéde tehát tanubizonysága annak, hogy miként gondolkoztak ebben a kérdésben a hatalmon levő konzervatív párt azon tagjai, akik nem ültek miniszteri székekben.

C. C. Arion kormánypárti képviselő beszéde.

Ugyanebben az ülésben szólalt fel a konzervatív párt egy másik tagja is, Románia 1918-iki külügyminisztere, C. C. Arion. E beszéd nemcsak tartalmánál, hanem C. C. Arionnak egyéniségénél és azon politikai szerepnél fogva is, melyet később Románia politikai életében játszott és játszik ma is, megérdemli, hogy egy kissé behatóbban foglalkozzunk vele.

C. C. Arion e beszédében abból a már ismeretes tételből indult ki, hogy a román államnak egyik nagy előnye,

hogy határai mellett a szomszédos államokban mindenütt románok laknak. Az idegen államokban lakó románság fennmaradásának pedig legnagyobb biztosítéka maga a román állam, tehát a román faj fennmaradásának érdekében a román politikusok részéről az a legjobb politika, amelyik szemei előtt elsősorban a román állam érdekeit tartja, mert ha a román állam megsemmisül, vele együtt fog megsemmisülni a román faj is. Első dolog tehát olyan politikát követni, amelyik egyúttal biztosítása is a román állam fennmaradásának és erősödésének. A román állam történelmi rendeltetése az volt, hogy őrt álljon a Duna torkolatánál, mert a Duna torkolata, illetőleg a Feketetenger a forrása és biztosítéka Románia erejének és gazdagságának. Lengyelország addig hatalmas és erős volt, míg Danzignál kijárata volt a Balti tengerre. Hatalma Danzig elvesztésével kezdett hanyatlani. Románia sorsa is ez lenne, ha elveszíténé a Duna torkolatát és a tengert.

Sturdza Demeter a „Revista Noua”-ba közelebbről egy cikket írt, amelyben azt mondta, hogy a bekövetkezendő európai háború esetén Romániának semlegessége egyenlő volna az emberi ostobaság legmagasabb fokával. Sturdza tehát a semlegességet Románia részéről éppen úgy lehetetlennek tartja, mint ők, a konzervatívok. Romániának kard van a kezében s így nem maradhat semleges. Nem engedheti meg, hogy mások döntsenek róla, nélküle. Már most, ha ez lesz Romániának helyzete, az a kérdés, hogy változtasson-e eddig követett politikáján? Sturdza azt mondja: ne, Fleva pedig azt, hogy igen. Hogy melyiküknek van igaza? Eldönthetjük, ha megvizsgáljuk, miként áll testvéreink ügye azokban az idegen államokban, amelyekhez tartoznak?

Hol vannak testvéreink nagyobb veszedelemben, Magyarországon-e vagy Oroszországban? Oroszországban egy százmillió német áll velük szemben, amelyik minden ötven évben megkétszereződik. Oroszországból testvéreinknek még jajkiáltását sem hallhatjuk. Magyarországból igen. Már pedig az a nagyobb és veszedelmesebb elnyomatás, amelyben még a jajkiáltás is lehetetlen. A magyar veszedelem azért is kisebb, mert Magyarországnak nincs akkora gyomra, hogy elnyelhesse Romániát. Teljesen igaz az, hogy az erdélyi kérdés nagy kérdés. De az erdélyi románság követeléseinek jogosságát senki sem tagadhatja, ki is tagadhatná? Azt sem szabad feledni, hogy ez a kérdés már túlnőtt Magyarország határán. Egész Európa ismeri és a közvélemény mindenütt igazat ad a románoknak. A francia, német és angol hírlapok szimpátiával tárgyalják a románok követeléseit, sőt e követelések jogosságát kezdik maguk a magyarok is elismerni. Erre vonatkozóan igen becses tanubizonytságot szolgáltatott egy magyar parlamenti párt is, az Apponyi vezérlete alatt álló nemzeti párt, amelyik

határozottan kijelentette, hogy a nemzeti egység alatt nem ért erőszakos magyarosítást és hogy az összes felekezetek teljes egyenjogúságát kívánja annak minden következményeivel egyetemben.

Igaz ugyan, hogy a hatalmon levő kormánypárt mindenáron erőszakos magyarosító politikát folytat, de azért már e pártban is akadnak olyan egyének, akik ezt a politikát nem tartják helyesnek. Ilyen Magyarország jelenlegi belügyminisztere, Hieronymi is. Választói előtt tartott beszédében kijelentette, hogy szükségesnek tartja egy igazságosabb választói törvény alkotását Erdély számára. Mindnyájan tudjuk, hogy erdélyi testvéreink egyik fősérelmét éppen a jelenlegi választói törvény alkotja, amelyik lehetetlenné teszi, hogy kellő számban bejuthassanak a magyar parlamentbe, sőt akként nyilatkozott, hogy a Memorandumban is vannak olyan kívánságok, amelyek figyelembevételt érdemelnek. Hieronymi elismeri a Memorandum ama kívánságának is jogosultságát, hogy a románok által lakott vidékeken a tisztviselők tudjanak románul. Tehát a magyarok között is vannak, akik elismerik a román követelések jogosultságát.

Egy dolog azonban tagadhatatlanul igaz. Az ugyanis, hogy a magyar államférfiak bármelyik párthoz tartozzanak, de ha kormányra kerülnek, egymást igyekeznek a románok kárára felülmúlni a sovinizmusban. Ennek azonban meg kell szünnie. A magyaroknak nem szabad szemök előtt téveszteniök azt az érdekazonosságot, amely megvolt a magyarok és az erdélyi románok között mindig és azt a közös harcot, amelyet együtt vívtak meg Európa védelmében a török hatalom ellen. Azonkívül a magyaroknak nem lenne szabad megfélemezniök arról, mit nagy királyaik egyike mondott: „regnum unius linguae imbecile est” (az egynyelvű birodalom gyenge). Nem szabadna tekinteten kívül hagyniök azt sem, hogy Erdélynek a múltban megvolt a maga autonómiája. Nem szabadna elfeledniök továbbá, hogy eljárásuk minő szörnyűséges visszahatást provokált 1848-ban a román nép részéről. Gondoljanak arra is, nehogy a felszabadító cár legendája, amelyik a Duna mellett szertefoszlott, a Kárpáton túl új életre támadjon.

A kérdés azonban ránk nézve az, hogy mit cselekedjünk? Nagyon sok szó esett itt a diplomáciai úton való közbelépésről. De mielőtt e kérdésre felelnének, meg kell vizsgálnunk, mit tett a liberális párt ebben a kérdésben, mikor a hatalom birtokában volt? Nagyon sokat emlegették Bratianu és Cogalniceanu azon nyilatkozatait, melyeket különböző alkalmakkor e kérdéssel kapcsolatosan tettek. Idézték, hogy mit mondott Bratianu 1868-ban, de elfeledték megmondani, hogy milyenek voltak akkor a körülmények, mikor Bratianu e nyilatkozatot tette. 1868-ban, két évvel azután, hogy Ausztriát a poroszok

leverték, a hatalmak csoportozata a következő volt : Egyik oldalon Ausztria és Franciaország, a másikon Porosz- és Oroszország. Ily kedvező körülmények között a román államférfiak felemelheték volna szavukat, de Bratianu elég okos volt és hallgatott.

Később az általános politikai helyzet megváltozott. Létrejött a hármasszövetség. 1882-ben egy nagyon érdekes eset történt. A magyarországi bánságból, nem tudni milyen ígéretek és kecsegtetések következtében, román testvéreink nagyobb számmal kezdtek kivándorolni Dobrudzsába. Az osztrák-magyar külügyi hivatal tiltakozott ez ellen és Bratianu karhatalommal küldötte vissza a bánsági román testvéreinket. Cogalniceanu egy igen szép hazafias beszédben akkor is felszólalt ez ellen. Indítványa, melyet ez ügyben tett, a kamara ügyrendje értelmében azon ügyosztályhoz került, amelynek előadója Fleva volt. Fleva jelentésében az indítvány elutasítását javasolta azzal a megokolással, hogy „nem lehet megengedni, hogy a szokásra hivatkozva, kapu nyitassék bármilyen idegen invázióknak”.

1884-ben Erdélyből több román férfiú jött Bukarestbe, hogy itt megünnepeljék Hora támadásának századik évfordulóját. Fleva úr nagyon jól tudja, hogy az akkori liberális kormány miként záratta be minden nyilvános terem ajtaját, hogy ily módon megakadályozza azt, hogy a hegyeken túl lakó románok megünnepelhesenek egy román ünnepet.

Ez az eset más alakban ugyan, de megisméltődött két év múlva, 1886-ban, mikor a liberális kormány hat erdélyi románt kiutasított Romániából. Ekkor is felelősségre vonták Bratianut – és ő a hozzá intézett kérdésre nagyon korrekt módon és hazafiasan felelt. E felelete ma is tanulságul és mintául szolgálhat. „Azt hiszik önök uraim – mondá ez alkalommal Bratianu – hogy mi jelenleg olyan helyzetben vagyunk, hogy kibonthatjuk a zászlót Erdély, Bánát és Bukovina elfoglalására?” – Ekkor egy hang közbekiáltott: „Elmult annak már az ideje!” – „Nem tudom mit fog hozni az idő – válaszolá a közbekiáltásra Bratianu – de mikor minket arról vádolt az osztrák-magyar kormány, hogy nálunk társaságok vannak, amelyekkel abban az irányban dolgozunk, hogy Erdélyt fel-lázítsuk és azután anektáljuk, azt hiszem, akkor az osztrák-magyar diplomáciai ügyvivő Éder báró volt. Ettől kezdve egészen Calice báró idejéig mindig azt mondtam, ha azt állítanám, hogy nem óhajtom az összes románságnak egyetlen államban való egyesülését, akkor engem önöknek hitvány embernek, vagy hazugnak kellene tekinteniök, – de ha most az erdélyi kérdést arra használnám, hogy vele szétbontsam az osztrák-magyar birodalmat, akkor nem lehetnék miniszter, hanem megérdemelném, hogy a bolondok házába vigyenek.”

Ezidőszerint a helyzet nehezebb, mint akkor volt.

A magyarok sovinizmusa nagyobb és testvéreink súlyosabb üldözéseket kénytelenek elszenvedni. Ilyen körülmények között mit tett a jelenlegi kormány, ami a román nemzeti érzésbe ütközött volna? Nem talál-e számos erdélyi román nálunk menedékhelyet és nagylelkű támogatást? – Tiltottunk-e el egyetlen, általuk vagy számukra rendezett gyűlést, vagy lakomát? – Űztünk-e ki egyetlen erdélyi románt is? – Nem. Önök pedig mindezt megtették és most kétségbevonják a mi hazafias és román érzésünket.

Fleva azt mondta, hogyha közbelépésünk esetén szavunkat meg nem hallgatják, akkor ki kell jelentenünk, hogy tudja meg Ausztria, Magyarország és Németország, hogy a román dorobánc nem fog soha együtt menni a magyar honvéddel. Fleva úr ezzel nagyon veszedelmes tant hirdet. Hogyan képzei, hogy a román dorobánc ne oda menjen, ahová parancsnoka küldi? – Azt hiszi, hogy a dorobáncra fogjuk bízni, hogy a honvéddel, vagy a kozákkal menjen-e együtt? Nem veszik észre, hogy az ilyen nyilatkozatok még annak jogát is elveszik tőlünk, hogy választhassunk. Ezt akarják önök! Mondják meg határozottan.

Két politika van országunk számára fenntartva. Nem tudom: a kettő közül melyik a szerencsésebb? – Ez a gondviselés titka. Senkisé tudhatja: melyik fog győzni? – a francia-orosz kettős szövetség-e, vagy a hármasszövetség? Válasszanak e kettő között és mondják meg nyíltan: mit választottak? De a szenátusban udvarolni Ausztriának és Németországnak, a kamarában pedig Oroszországnak hízelegni, liberális urak, nem román politika. Mikor mindezeket önök jól tudják és azt is tudják, hogy milyen kényes ez a kérdés és hogy nemzetünk léte függhet a külpolitikában tett elhibázott lépéstől, azt kérdezem: mi vezette önöket abban, hogy e kérdést a szenátus és a kamara elé hozták? – Ezt a célt könnyű kitalálni. Az idők megváltoztak és önök most nincsenek a hatalom birtokában. A szabadság legendája elavult. Új legendára van szükségük, ezért hát elévették testvéreink ügyét, az ő szenvedéseikből és könnyeikből fegyvereket kovácsolni a kormány megbuktatására,

Cuza beszéde.

A következő ülésen *Cuza* szólalt fel, ki nemrégiben is Jorga Miklós egyetemi tanárral osztozott a román parlamentben a nemzeti demokrata párttöredéknek vezetésében. Azt mondta, hogy senki sem vonhatja kétségbe, hogy a magyarok üldözik az államukban lakó románságot és megfosztották politikai jogaitól. A román királyság polgárai testvéreink e

mostoha sorsát nem nézhetik közömbösen, mert ha a magyarok ez eljárásukat tovább folytatják, lehetetlenné teszik nemcsak azt, hogy Románia külpolitikailag teljesítse azokat a kötelességeket, amelyek egy európai háborúban helyzetéből kifolyóan elő fognak állani, hanem azt is, hogy az osztrák-magyar monarchia nem magyar vagy német nemzetiségű népei is erejüket a hármasszövetség ellenségei ellen fordíthassák, mert ezek, ez alkalmat felhasználva, okvetetlenül fel fognak lázadni. A román kormány nem avatkozhatik bele a magyarok és az erdélyi románok között folyó pörbe, mert egyetlen állam kormánya sem jogosult egy idegen államnak olyan vitás kérdésébe avatkozni, amelyik ez idegen állam és annak saját polgárai között pör tárgyát alkotják. A tartózkodásban azonban odáig sem mehetnek, ameddig Carp kívánja. Carp kifogásolja az egyetemi ifjúság mozgalmait. Carpnak azonban, ki maga is német diák volt, tudnia kellene, hogy a német egység a német diákok ilyen fajtájú mozgalmait nélkül sohasem jött volna létre. Ellenkezően: a tanulóifjúság e mozgalmát okosan és mérséklettel ugyan, de tartoznak mindnyájan támogatni, mert meggyőződése szerint a tanulók e mozgalmainak eredményeként fog megszületni a mainál egy nagyobb és hatalmasabb Románia.

Stolojan liberális képviselő beszéde.

Sokkal részletesebben és támadóbb szellemben foglalkozott ugyanekkor az erdélyi kérdéssel a liberális párt egyik legtekintélyesebb tagja, Stolojan. Szerinte Romániára mindig abból származott a baj és veszedelem, ha Oroszország és Ausztria a Balkán-kérdésben egyetértettek. Besszarábiát Oroszország 1812-ben csak Ausztria beleegyezésével rabolhatta el és viszont Ausztria csak Oroszország beleegyezésével okkupálhatta Boszniát. A helyzet azóta megváltozott, még pedig Románia javára. A nagy német államférfiúnak, Bismarcknak volt érdeme e változás. Ő hozta létre a hármasszövetséget és ezzel elválasztotta Ausztriát Oroszországtól. Így most már nem történhetik meg többé, hogy Ausztria és Oroszország a Balkán-kérdésben egyetérthessenek Románia kárára. Ennek a körülménynek köszönhető az, hogy ma a román parlamentben szabadon beszélhetnek úgy Besszarábiáról, mint Erdélyről.

Nem nézhetik azonban rossz szemmel a francia–orosz szövetséget sem. Románia népszaporulatát illetően az előrehaladó államok közé tartozik. Bismarck egy alkalommal azt kérdezte Sturdzától: hány millió lakosa van Romániának? Sturdza azt válaszolta: hat. Kár – mondá Bismarck – hogy nem nyolc, mert akkor komoly tényező lenne a nemzetközi politikában. A két nagyhatalmi csoport között előbb vagy

utóbb ki fog törni a háború. Románia érdeke az, hogy mentől később törjön ki, hogy legyen ideje megerősödni. Mentől jobban meg fog Románia a háború kitöréséig erősödni, helyzete annál kedvezőbb lesz. Ezért Romániának jelenleg az az érdeke, hogy azzal a féllel tartson, amelyik a békét akarja. Meg van győződve, hogy Ausztria békét akar.

Az erdélyi románok üldözése azonban nagy nehézségeket okoz Romániának. Ez üldözések következtében az erdélyi román értelmiség tagjai nem találhatnak saját hazájokban tehetőségeiknek és tanulmányaiknak megfelelő alkalmazást és emiatt kénytelenek tömegesen átvándorolni Romániába. Itt szorgalmuk és rátermettségük következtében minden téren nagy befolyásra tesznek szert, így a politikai téren is. Ezek természetes és érthető okok miatt igen élénken és hevesen reagálnak mindenre, ami otthonmaradt testvéreik sorsát és helyzetét illeti. E hangulat nem maradhat hatás nélkül Románia közéletében és politikai mozgalmában sem.

1886-ban a kormány kiutasított egynéhány erdélyi származású román. Ezzel azonban a mozgalom nem szűnt meg, csak más irányba terelődött. Két évvel később, 1888-ban kitört a parasztlázadás. A parasztok egy része, a sík földön lakók, bizonyos izgatások hatására Bulgáriába akart átvándorolni, mert ott állítólag nekik földet ígértek. Itt Bukarestben a tömeg az osztrák-magyar követségi palota előtt nagy tüntetést rendezett, hogy katonasággal kellett szétkergetni. A hegyvidékek lakói pedig egyenesen fegyvert kértek, hogy átmenjenek Erdélybe testvéreik felszabadítására. Erre vonatkozó proklamációkat terjesztettek, melyeknek szerkesztői és terjesztői között nagyon sok erdélyi származású vasuti alkalmazott volt. Hogy honnan indultak ki e mozgalom titkos szálai, nem ismeretlen dolgok.

(Romániai körökben az volt az általánosan uralkodó vélekedés, hogy az 1888-ki parasztlázadás titkos orosz bujtogatások eredménye volt.)

Az erdélyi kérdést – folytatta tovább fejtegetéseit Stolojan – azért hozták a parlament elé, hogy ismerje meg és lássa a világ, hogy a magyarok minő veszedelmes játékot űznek. Ez a kérdés azért rejt Romániára nézve nagy veszedelmet magában, mert ha Erdélyben a magyar elnyomás ellen a románok fellázadnak, a romániai nép sem maradhat nyugton.

Maiorescu Titus beszéde.

Hozzá szólott ehhez a kérdéshez a junimista párt nagytekintélyű tagja, az erdélyi származású *Maiorescu Titus* is. Elismeri a felszólalásában, hogy az erdélyi testvérek ügye

íránt minden román egyforma érzéssel viseltetik. Mindenekelőtt azonban azt vizsgálja, hogy a Sturdza által ajánlott beavatkozás lehetséges-e? Nem. És pedig azért nem, mert az erdélyi románoknak, hogy céljokat elérjék, egységeseknek és egyetértőknek kell lenniök. A Sturdza által javasolt beavatkozás őket még jobban megzavarná. Hogy ez így van, annak bizonyítására hivatkozik a „Gazeta Transilvaniei” egy cikkére, amely foglalkozván Sturdza beszédének ez irányú javaslatával, azt mondja: A Sturdza által javasolt beavatkozás már csak azért sem kívánatos, mert hiszen Sturdza a román-magyar kibékülés feltételül oly dolgokat köt ki, amelyek ellentétesek a magyarországi román nemzetiségi pártnak politikai követeléseivel. Így Sturdza azt kívánja, hogy a magyar kormány hajtsa végre becsületesen a nemzetiségi törvényt, holott a román nemzetiségi párt mindig küzdött e törvény ellen. Stolojan azt mondta, hogy az erdélyi kérdést a konzervatívok tették politikai pártfegyverré. Ez nem áll, mert hiszen a liberálisok hozták a parlament elé és ők nevezték hitványnak a kormányt azért, hogy nem zsákmányolta ki a kérdést. Már most azt kérdezi a liberális párttól, hogy ha a konzervatív kormány csakugyan hitvány lenne, mit gondolnak: lehetne-e ennek a hitvány kormánynak annyi tekintélye, hogy a magyar kormány komolyan vegye az esetben, ha interveniálna az erdélyi románok ügyében?

Take Jonsescu beszéde.

A kormány részéről e vitatkozások folyamán a román kamarában elsőnek az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter. *Take Jonsescu* szólalt fel.

Nincs a világ egyetlen parlamentjében precedens arra – kezdette beszédét *Take Jonsescu* – hogy heteken át tárgyaltak volna egy olyan kérdést, amely valamely idegen államnak saját alattvalóit illető ügyeivel kapcsolatos. Az ember igazán nem érti, hogy mire való és miért van ez a túlságos nagy buzgalom? Talán a román elem sohasem volt akkora veszedelemben, mint most? Ezt igazán nem mondhatni, hiszen a román elem helyzete történelmének egész folyamán sohasem volt valami nagyon rózsás. A románoknak a magyarokkal való küzdelme sem most kezdődik. Sok évszázadra visszanyúlik, talán egészen a magyar állam megalapításáig. A magyarok több ízben tettek kísérletet a románok elmagyarosítására. Ilyen kísérlet volt a románoknak a kálvinista hitre való áttérítési kísérlete, később a XVIII. század elején a vallásos unió. Mindezen kísérleteknek azonban éppen ellenkező eredménye lett, mint aminőt a magyarok akartak, mert mind a kettő csak hasznot hozott a románok nemzeti fejlődésére.

A XIX. század közepe táján, Leményi püspöksége idején, az erdélyi gör. kat. román papság majdnem teljesen el volt magyarosodva. Mi mentette meg a románságot? Bizonyára nem Sturdzáék szónoklata.

A helyzet most az, hogy a román állam erősödik és vele párhuzamosan a rumunizmus eszméje is tért hódít mindenütt. Sturdzáék ebben a vitában sok mindenről beszéltek, de nem tudtak semmi újat mondani. Nem tudtak olyat javasolni, ami alkalmazása esetére eredménnyel kecsegtethetne. Sturdza és Stolojan azt mondták, hogy az osztrák-magyar monarchiában a románság elvész, – de nekünk szükségünk van az osztrák-magyar monarchiára. Nem veszik észre, minő ellenmondás azt állítani, hogy nekünk szükségünk van arra a monarchiára, amelyben szerintök a románság elvész. Azt ajánlják, hogy interveniáljanak az erdélyi románság érdekében. De hogyan interveniáljanak, ha maga az erdélyi románság sem kéri az ő közbelépésüket, sőt ellenkezően, tiltakozik ellene. Ezt bizonyítja az is, hogy nemcsak a „Gazeta Transilvaniei” foglalt egy ilyen beavatkozás ellen állást, hanem a nagyszebeni román nemzeti komité lapja, a „Tribuna” is, amely erre vonatkozóan azt írta, hogy ezt a kérdést nem Bukarestben kell megoldani, hanem Nagyszebenben, mert ők ugyanis nem egy külön román-magyar kiegyezést akarnak, hanem az összes nemzetiségek egyenjogosítását a magyar állam, illetőleg az osztrák magyar monarchia határain belül.

Gradisteanu Jón liberálistáji képviselő beszéde.

Take Jonescu után a liberális pártból *Gradisteanu* Jón szólalt fel.

Gradisteanu szerint mindaddig, míg az erdélyi kérdés nincs megoldva, Romániára nézve erkölcsi és anyagi lehetetlenség, hogy belépjen a hármasszövetségbe. A kormány szónokai arra vonatkozóan, hogy nekünk az érdekünk a hármasszövetséghez való csatlakozást ajánlja, sok mindent felhoztak, de közülök még sem merte senki azt kimondani, hogy nekünk akkor is a hármasszövetséggel kell mennünk a háborúba, ha testvéreinknek a magyarok által való üldöztetése nem szünnék meg. Lahovary, hogy enyhítsen a dolgon, azt mondotta, hogy ezek az üldöztetések nem igazak; holott ezt a magyarok királya maga is elismerte, mikor azokat infámisoknak bélyegezte.

Take Jonescu azt mondotta, hogy az ausztriai olasz kérdéstről a római parlamentben nem beszélnek. Miért beszélünk mi az erdélyi kérdéstről? A kettő között nagy különbség van. Az első határozottan az irredentizmus, a második pedig a legalitás kérdése. Mi nem akarjuk Erdélyt az osztrák-magyar

monarchiától elszakítani, mi csak azt akarjuk, hogy román testvéreink visszakapják azon jogaikat, amelyekkel egyszer már bírtak. Ez a mozgalom egyáltalán nem irredentista. Igaz ugyan, hogy most „Irredenta” cím alatt Bukarestben megjelenik egy lapocska. Ezt a lapocskát azonban, vagy a román faj ellenségei adják ki azért, hogy vele a román faj ügyét kompromittálják, vagy egynéhány olyan fiatal ember, akiket az erdélyi testvéreknek üldöztetése véglegesen elkésérített. Ez utóbbi esetben joggal azt mondhatjuk a magyaroknak: ez a ti akaratotok volt!

Az erdélyi kérdés megoldása nemcsak román érdek, hanem érdeke a magyaroknak és velük együtt az osztrák-magyar monarchiának, sőt a hármasszövetségnek is. Ha meg nem oldatik, nemcsak Románia nem lehet az osztrák-magyar monarchia szövetségese a kitörendő európai háborúban, hanem az osztrák-magyar monarchia sem jöhet Románia segítségére, mivel a háború kitörése esetén kénytelen lesz seregének egy részét saját polgárai ellen alkalmazni, mivel ezek elkésérítve a szenvedett üldözésektől, a kedvező alkalmat arra fogják használni, hogy fellázadjanak elnyomóik ellen. A magyarok különben most is olyan szerepet játszanak, mint aminőt 1848/49-ben játszottak. Szerepük most is lázadás keltése és ennek következtében Európa békéjének veszedelmeztetése.

A vitát Lahovary Sándor külügyminiszter zárta be a kamara december 13-iki ülésében.

Lahovary külügyminiszter beszéde.

Az a harc, melyet az erdélyi románok régóta folytatnak a magyarokkal – Lahovary szerint – a román államra is kellemetlen, sőt egyenesen szerencsétlen körülmény, mert minden arra vonatkozó jóakarattal mellett is, hogy a szomszédos monarchiával békés viszonyban éljenek, nem lehetséges, hogy e harcok erős és fájdalmas hatást ne keltsenek a királyságbeli románság szívében. Ő ezért nem is követelte senkitől, hogy e küzdelemmel szemben abszolút érzéketlen legyen, vagy azt, hogy a lehetőség határai között ne kívánja, hogy a magyarországi románság harca a nemzetiségi eszme diadalának alapján rájuk nézve ne végződjék kedvezően, de azt a vádat sem ismerheti el igaznak, hogy a konzervatív párt és kormánya e küzdelemmel szemben közömbös, vagy érzéketlen lett volna.

Azután visszapillantást vett e kérdés történetére. Ez a fájdalmas probléma – folytatja tovább fejtegetéseit – a múltban több ízben vetődött fel a román parlamentben. Először 1868-ban és azután 1886-ban. Akik most e kérdésben felszólaltak, a konzervatív kormány ellen irányzott éllel, idézték, hogy mit

mondottak akkor Bratianu és Cogalniceanu? Ez idézeteket nemcsak megtapsolták, hanem valaki azt kiáltotta közbe: Így beszél egy román miniszter!

Aki ezt közbekiáltotta és akik vele egyetértenek, felelik, vagy nem tudják, hogy milyen volt Románia külpolitikai helyzete 1868-ban, mikor Bratianu és Cogalniceanu először beszéltek e kérdésben és milyen volt 1886-ban, mikor másodszer.

1868-ban még két esztendeje sem volt annak, hogy Ausztriát a porosz hadsereg tönkrevverte. Akkor a nemzetközi helyzet olyan volt, hogy a legyőzött Ausztria Franciaországban keresett és talált támogatást Poroszország ellen. Franciaország szintén fenyegetve érezte magát a porosz hatalmi törekvések részéről. Poroszország pedig Oroszországban talált magának szövetségest. A helyzet nagyon feszült volt Franciaország és Poroszország között, mint azt az úgynevezett luxemburgi kérdés tanúsítja. Európa háború küszöbén állott a luxemburgi kérdés miatt. Ez a háború csak azért nem tört ki, mert De Monstiers marquis francia külügyminiszter higgadtsága és tapintata megakadályozta.

Mikor az erdélyi kérdés a román parlamentben 1868-ban szóba került, a külpolitikai helyzet az volt, hogy a háború a luxemburgi kérdés miatt kitörőfélben volt Francia- és Poroszország között, mely esetben az osztrák-magyar monarchia Franciaország és Oroszország pedig Poroszország szövetségese lett volna. Oroszországnak e háború esetén az lett volna a feladata, hogy az osztrák-magyar monarchiát fékentartsa, illetőleg megtámadja. E háborúban Romániának is ki volt osztva a szerepe és ez abban állott, hogy hadserege, mint az orosz hadsereg balszárnyának támogatója lépjen fel a monarchia ellen.

Tehát, mikor 1868-ban Bratianu és Cogalniceanu a román parlamentben beszéltek, akkor egy készülőben levő háború előestéjén állottak és ennek következtében beszélhettek úgy, amint akkor beszéltek. Természetesen, az megint más kérdés, hogy nem beszéltek-e egy kissé elhamarkodottan és nem jobb lett volna-e hallgatniok, mert hiszen a körülmények gyorsan megváltoztak, még pedig az osztrák-magyar monarchia javára? Ime az oka annak, amiért ő most nem beszélhet úgy, amint 1868-ban Bratianu és Cogalniceanu beszéltek.

Hogy Bratianu 1886-ban megint másképen beszélt és hogy felelete, melyet e kérdésben az őt interpelláló Cogalniceanunak adott, máig is mintájául tekinthető annak a lojális és okos feleletnek, melyet egy román miniszter adhat, annak is magyarázata az általános nemzetközi helyzetben kereshető. Ekkor már készen volt a hármasszövetség és Romániának érdekében állott a szomszédos monarchiával, a hármasszövetség egyik tagjával a lehető legjobb szomszédi viszonyban élni.

Már most, ha a liberális pártnak ebben a kérdésben

különösen 1882 óta követett magatartását tekintjük, a következőket állapíthatjuk meg: Mikor a liberális párt a kormányon volt, akkor nemcsak a közeledés és a barátságos jó szomszédi viszony politikáját követte a szomszédos monarchiával szemben, hanem valóságosan meg is hunyászkodott vele szemben a román nemzeti érdekek és méltóság kárára is. Így 1884-ben a szomszédos monarchia külügyi képviselőjének egyszerű felszólítására 500 Dobrudzsába kivándorolni akaró bánági románt küldött vissza valóságos toloncúton. 1885-ben pedig Ciurcut és társait kiutasította Romániából. És 1883-ban a hivatalos lapban valóságosan bocsánatot kért a nemzet nevében a kormány azokért a szavakért, melyeket Gradisteanu ismeretes jaši-i pohárköszöntőjében mondott. Azonkívül 1886 február 11-én feloszlatta a „Societatea Carpaților”-egyesületet, mert abban politikai és agitatorius egyesületet látott. Egyszóval, Bratianu e kérdésben mindig a nemzetközi helyzethez alkalmazkodott. Mikor ez úgy kívánta, ellensége volt Ausztriának, mikor pedig Ausztria barátja volt, akkor megfélemedezett „nemes vérből származó nővéré”-ről és a „brutális sógor”-ról.

Take Jonsescu említette, hogy 1883-ban Stolojan interpellált arra vonatkozóan, hogy Románia igyekezzék a Dunától délre, a Balkánon Konstantinápoly felé terjeszkedni. Take Jonsescu a maga ifjú hevével nagyon komolyan vette Stolojan interpellációját és Bratianunak arra adott feletét. Legyen meggyőződve, hogy a román zászlónak a Balkán felé való lobogtatása 1883-ban egyáltalán nem volt komoly dolog. Magyarázata ennek a következő:

A liberális párt 1867-től egészen 1883-ig meglehetősen ellenséges volt a monarchiával szemben. A külpolitikai helyzet azonban a liberális pártot rákényszerítette éppen a hármasszövetség megkötése következtében, hogy ezen a magatartásán változtasson. Igen, de nem lehetett remélni, hogy a hosszas izgatások és gyűlölködő támadások által félrevezetett közvélemény, főleg pedig azok a vágyak és reménységek, amelyeket a kilátásba helyezett támogatás az erdélyiek lelkében felkeltett, hamarosan és könnyen megengedjen egy ilyen rögtönös frontváltogatást – azért folyamodtak ahhoz a stratagémához, hogy Erdélyről és a Bánságról más irányba, azaz a Balkán felé tereljék a közérdeklődést. Legyen meggyőződve Take Jonsescu, hogy sem az interpelláló Stolojan, sem pedig a válaszoló Bratianu egy pillanatig sem hittek ebben a Balkán felé irányuló román nemzeti akcióban. Az európai politika 1883-tól kezdve nem változott. Nem változott semmi más, csak egyedül a liberális párt azon politikai álláspontja, melyet az úgynevezett erdélyi kérdésben időnként elfoglalt. Az európai politikai helyzet nem változott. Az ma éppen olyan békés irányzatú, mint volt eddig, amelyben nincs helye semmi béke-

bontó elemnek, semmiféle izgatásnak. Ha mi románok ehhez a politikai irányhoz akarunk csatlakozni, nem tehetünk mást, mint bizonyítékát adni annak, hogy mi is a rend és a békefenntartó elemhez tartozunk és nem izgatunk sem a kormányon, sem a népgyűlésekben veszedelmes és tüzvész okozó kérdésekkel.

A kormány álláspontja a következő: szabadságot engedni az egyesek véleménynyilvánításának, olyan szabadságot, amelyik ismeretlen volt a liberálisok uralma alatt. Szabadságot adunk a nemzeti aspirációk megnyilatkozásának, amely a liberális uralom alatt nagyon meg volt szorítva. A Kárpátokon túl lakó románok nálunk menedékhelyre találtak. Tárt karokkal és nyílt szívvel fogadtuk tüzhelyeinken. Minden életpályát megkönnyítettünk számukra, sőt még többet tettünk: megengedtük, hogy tanintézeteinket elfoglalhassák és a román nemzetnek még fiatal lelkét és elméjét átalakíthassák. Két dolgot azonban nem adhatunk meg nekik, amelyet azonban önök sem adtak meg s amelyet nem is fognak megadni, dacára minden ígéretnek és minden hitegetésnek, amelyeket önök az ellenzéknek velük szemben tettek.

Nem avatkozhatunk hivatalosan bele abba a pörbe, melyet erdélyi testvéreink a magyar nemzettel és kormányával folytatnak. Minden beavatkozás, történjék az a becsületes, vagy a nem becsületes alkusz szerepében, mihelyt a román állam külügyminiszterétől indul ki, csak beavatkozás. Igen jól tudja ezt Sturdza, ki maga is volt külügyminiszter és aki nagyon jól ismeri a szavak értékét és a cselekedetek veszedelmességét. Ezt nem tehetjük meg és pedig először azért, mert nemcsak nem használna nekik, hanem ellenkezően, kárunkra lenne, másodsor azért, mert nem kívánják, harmadsor azért, mert ellenkeznek minden nemzetközi hagyománnyal és szokással. A beavatkozás után másodnapon csak két lehetőség állana előttünk, vagy hadat izenni, vagy bocsánatot kérni. Nem adhatjuk meg nekik továbbá azt, hogy Románia külpolitikai érdekeit alárendeljük politikai aspirációiknak, bármennyire jogosak és tiszteletreméltók legyenek is azok. A román királyság külpolitikája a román nemzeti és egy román miniszternek az a kötelessége mindenekelőtt, hogy ennek a királyságnak érdekeit tartsa szeme előtt. Ezzel a legelső kötelességével szemben háttérbe szorul minden egyéb tekintet.

A román kormány és a román politikusok megbízhatatlan magatartása a hármasszövetséggel szemben.

Lahovary Sándor külügyminiszter e beszédével bezáródott az a vitatkozás, amelyik 1893-ban a román parlament két házában folyt le igen széles mederben. A beszédekből,

melyeket e vitakozás folyamán akár a miniszterek, akár pedig az ellenzéki szenátorok és képviselők mondtak, világosan kitűnik, hogy ők az erdélyi kérdést ez alkalommal elsősorban Románia külpolitikai helyzetének szempontjából fogták fel és tárgyalták kivétel nélkül. Mindenekelőtt azt tüntetik szemünkbe, hogy bár Románia ekkor már tíz év óta tagja volt a hármasszövetségnek, még a kormány tagjai sem nyilatkoztatták ki határozottan, hogy Románia tagja a hármasszövetségnek s azért az úgynevezett erdélyi kérdésben sem foglalhat el más álláspontot, mint aminőt a szövetség természetete neki megenged, sőt aminőt ez tőle feltétlenül megkíván.

Ellenkezően, e vitából annak legfigyelmesebb tanulmányozója is csak azt állapíthatja meg, hogy minden román politikus érezte és tudta, hogy Románia nem maradhat semleges, ha a hármasszövetség és a francia-orosz szövetség között kitörne a háború, de még nincs elhatározva, hogy ez esetben Románia melyik oldalra álljon? „Nincs határozottan kialakult véleményünk – mondotta erre vonatkozóan a szenátusban Carp Péter miniszter – hogy a hármasszövetséghez, vagy a francia-orosz kettősszövetséghez csatlakozzunk-e? Szabad a választás. Tessék választani!” És ezt ugyanaz a Carp Péter mondotta, aki maga kötötte meg a szövetséget a középonti hatalmakkal és aki tehát akkor, mikor e szavakat mondotta, nagyon jól tudta, hogy Románia szerződésileg van lekötve a hármasszövetséghez és így már nem választhat.

C. C. Arion, Románia volt külügyminisztere (1918-ban) a képviselőházban mondott beszédében e tekintetben még határozottabban nyilatkozott, mikor ezeket mondotta: „Két politika van országunk számára fenntartva. Nem tudom, a kettő közül melyik a szerencsésebb? – Ez a gondviselés titka. Melyik fog győzni: a francia-orosz kettősszövetség-e, vagy a hármasszövetség? – Válasszanak e kettő közül és mondják meg nyíltan: melyiket választották?” – Lahovary külügyminiszter sem nyilatkozott e tekintetben határozottan. Mindössze is csak annyit mondott, hogy az európai helyzet ma békés irányzatú s azért benne nincs helye semmi békebontó elemnek, semmiféle izgatásnak és a románok sem tehetnek mást, ha ebbe a békés külpolitikai helyzetbe bele akarnak illeszkedni, mint bizonyítékát adni, hogy ők a rend és a békefenntartó elemekhez akarnak csatlakozni és ezért veszedelmes és békebontó kérdések izgató felszínrevetésével egyáltalán nem akarnak zavart és nyugtalanságot kelteni.

Hogy Románia tagja a hármasszövetségnek, azt egyedül az ellenzéki Sturdza Demeter mondotta ki nyíltan és határozottan. Azt is bevallotta, hogy Romániának a hármasszövetséghez való viszonyából kötelezettségei is származnak, de

hozzátette, hogy e kötelezettségének lojális teljesítését nehezé, sőt majdnem lehetetlenné teszi számára az erdélyi kérdés, mert Románia nem lehet érzéketlen magyarországi testvéreinek azon sajnálatraméltó helyzetével szemben, amely eredménye annak az elnyomatásnak, amely alatt a magyar államban nyögnek.

A konzervatív párti kormány a vitatkozás egész folyamán, amint láttuk, igen határozatlan, sőt kétértelmű álláspontot foglal el Romániának a hármasszövetséghez való viszonyát illetően. Ez az állásfoglalás a későbbi időkben is megtartotta ezt a határozatlanságát és kétértelmű voltát. E körülményben rejlik annak magyarázata, hogy a román közvéleményben majdnem általános volt az 1916 augusztus 27-ki hadüzenetet követő időkben az a meggyőződés, hogy a román nemzetet e hadüzenet következtében nem érheti a szerződészegés vádja, mert az egyedül a király által kötött olyan titkos szerződés volt, melyről a nemzetnek semmi tudomása sem volt.

A most ismertetett vitának még egy jellemző vonása tűnik szemünkbe. Bár Sturdzát kivéve, egyetlen szónok sem mondja ki határozottan, hogy Romániát külpolitikai tekintetben szerződés köti a hármasszövetséghez, de azért majdnem kivétel nélkül mindenik szónok helyeselni látszik azt a külpolitikát, amely Romániának helyét a hármasszövetség oldalán jelöli meg. Urechiát kivéve, majdnem egyhangúan óhajtják, hogy Románia a külpolitikában a hármasszövetséghez csatlakozzék, mert tisztában vannak azzal, hogy a román állam fennmaradását csakis úgy biztosíthatja, ha a hármasszövetséghez csatlakozik. Ezzel szemben azonban azt is érzik és tudják, hogy aranyos politikai álmuknak, a magyar államban lakó testvéreikkel egy államban való egyesülésüknek megvalósítása, Nagy-Románia, a hármasszövetséghez való őszinte csatlakozás esetén lehetetlen, mert hiszen a hármasszövetségnek egyik főcélja éppen az osztrák-magyar monarchia területi épségének biztosítása volt.

Érdekes e vitában figyelemmel kísérni azt is: mimódon szeretnék ők ezt a rájuk nézve rendkívül súlyos és kényes feladatot megoldani? Ha nyíltan irredenta álláspontra helyezkednek, akkor kénytelenek a francia-orosz szövetséghez csatlakozni. És ez nekik nem is lenne olyan nehéz, hiszen őket minden szimpátiájuk a franciákhoz vonja. Ez esetben azonban kiszolgáltatnák magukat az orosz hatalmi politikának, amely nem igen lenne hajlandó adott kedvező esetben a román állam függetlenségét, sőt esetleg területi épségét is valami nagy tiszteletben tartani. Éppen ezért ezt a problémát valahogyan a hármasszövetségnek keretében, sőt annak segítségével szeretnék kockázat nélkül, a lassúbb, de természetes

fejlődés segítségével megoldani. Ennek a folyamatnak azonban útjában áll az osztrák-magyar monarchia jelenlegi dualisztikus szerkezete, amelynek keretében a magyar állam erővelteljes nemzeti politikája lehetetlenné teszi, hogy ez a szerintök lassúbb természetes folyamat a Kárpátokon túl az általuk kívánt kedvező irányban megindulhasson.

E felfogásból szerintük logikailag következik, hogy Romániának a hármasszövetséghez való csatlakozását arra kell felhasználni, hogy segítségével a Kárpátokon túl ez a rájuk nézve kedvező folyamat megindulhasson, azaz a román kormánynak magáévá kell tennie, sőt a rendelkezésre álló eszközökkel támogatnia is a magyar államban lakó románságnak azt a politikai törekvését, amelynek célja a románságot nem annyira a magyar állam, mint inkább az összmonarchia keretében teljes nemzeti és politikai autonómiához juttatni. Ez pedig csak úgy fog sikerülni, ha a monarchia mostani dualisztikus szerkezete, amely lehetővé teszi, hogy az egységes magyar állam erőteljes nemzeti politikát folytasson, felbomlik és így megszűnik továbbra is akadályául szolgálni annak, hogy a monarchia olyan föderatív államszerkezetté alakuljon át, amely Svájc mintájára minden egyes nemzetiségnek a legteljesebb nemzeti és politikai autonómiát biztosít. A monarchiát alkotó egyes nemzetiségek és köztük a románok is ebben a föderatív államszerkezetben rövid idő alatt teljes nemzeti öntudatra és kifejlődésre tesznek szert, amelynek a román faj egyesülésére vonatkozóan is meglesz a maga természetes konzekvenciája, azaz utolsó etappe-ul fog szolgálni a nemzeti egyesüléshez, a Nagy-Romániához vezető úton. Románia hármasszövetséghez való csatlakozásának teljesítendő feltétele tehát a magyar államban lakó románok teljes nemzeti és politikai autonómiája.

Ha a hármasszövetség ezt biztosítja a románságnak, akkor Románia hű lehet a szövetséghez, mert ez a szövetség nemcsak a román állam létét biztosítja az orosz hatalmi törekvésekkel szemben, hanem meg is nyitja azt az utat, amely a lassúbb, de biztosabb természetes fejlődés segítségével a románság nemzeti ideáljának, Nagy-Romániának megvalósulásához vezet. Ha pedig a hármasszövetség ezt nem tudja, vagy nem akarja Románia számára biztosítani, akkor Romániára nézve adott esetben nem is kötelező az a szerződés, amelynek erejénél fogva Károly király és miniszterei őt e szövetség tagjává tették. Akkor ahhoz a félhez fog csatlakozni, amely nemzeti ideáljának megvalósítását biztosítani fogja.

E terjedelmesen ismertetett vitából az is nyilvánvalóan kitűnik, hogy a román parlamenti pártok politikájának nemcsak a háttérben csendesen meghúzódó titkos ösztönző eleme volt a román nemzeti eszménynek megvalósítása: az összes

románságnak egyetlen román államban való egyesítése, hanem olyan vezető motívuma is, amely a politikai nyílt színen minden mozgalmában a figyelmes nézőnek azonnal szemébe ötlük. A magyar közvélemény e vita eredményeiről és levonható következtetéseiről egyáltalán nem volt tájékoztatva. A romániai és a magyar sajtó között abban az időben más összekötő kapocs nem volt, mint egyedül a miniszterelnökség fordítóosztályának román sajtóügyi referense, aki született román és nem is valami nagy politikai képzettséggel bíró egyén lévén, nem akarta, vagy ha talán akarta volna is, nem tudta volna kellően informálni a magyar sajtót arról, hogy a magyar nemzeti állam és politika legkényesebb érdekeinek szempontjából minő eszmecserek folytak a román parlamentben.

Bukaresti diplomáciai képviselőnknek pedig kevés érzéke volt mindazzal szemben, ami Bukarestben a magyar állam érdekeivel kapcsolatosan történt. A hármasszövetséggel kapcsolatos dolgok ugyan érdekelték, mert hiszen azok nem a magyar állam külön ügyei voltak, hanem a monarchia létérdekével álltak összefüggésben, de abban a meggyőződésben éltek, hogy Románia külpolitikáját kizárólagosan maga Károly király intézi és intézteti, ő pedig, mint a Hohenzollern-család tagja, feltétlenül megbízható. Így nem sok fontosságot tulajdonítottak annak, hogy a képviselők és szenátorok mit beszélnek. Irányadónak egyedül csak azt tekintették, hogy a kormány tagjai, elsősorban pedig a külügyminiszter, tegyenek korrekt nyilatkozatot, amit ezek tényleg megtenni egyetlen esetben sem mulasztottak el.